

Principles of Lexicography and Linguistics in the Compilation of Dialectal Dictionaries

Marziye Sanaati¹ Assistant Professor of Linguistics Research Institute of Cultural Heritage and Tourism

Saghar Sharifi² Department of Teaching English and Translation, Ka.C., Islamic Azad University, Karaj, Iran

Abstract

Dialect glossaries, also referred to as dialect dictionaries, lexicons, or thesauri, are collections of words from a specific dialect or language, accompanied by phonetic, lexical, grammatical, and semantic information. Their entries typically represent words used by particular communities, professionals, or specialists in a given field. In Iran, numerous studies have focused on local languages and dialects, highlighting the importance of applying scientific information and adhering to lexicographical principles in compiling such works. This article aims to identify the types of information necessary for dialect dictionaries, drawing on Svensén (2009) and research on existing dictionaries. The primary objective is to review Iranian dialect dictionaries in terms of lexicographical standards and provide recommendations for improving their compilation. Analysis of various dialect dictionaries reveals a lack of consistency, uniformity, and standard methodology in their production. Furthermore, since dialect studies are conducted not only by linguists but also by cultural and language enthusiasts-including experts in anthropology, literature, and sociology-it is crucial to apply both linguistic and lexicographical principles. Doing so

1. m.sanaati@richt.ir (Corresponding Author)

2. saghar.sharifi@kiaiu.ac.ir

How to cite: Sanaati, M. & Sharifi, S. (2025). Principles of Lexicography and Linguistics in the Compilation of Dialectal Dictionaries. *Language and Linguistics*, 21(41), 55- 104. doi: [10.30465/lsi.2026.51767.1818](https://doi.org/10.30465/lsi.2026.51767.1818)

ensures greater precision, scientific rigor, and reliability in documenting dialects and preserving linguistic and cultural heritage.

Keywords: Dialect Dictionary, Lexicographical Information, Lexicography, Linguistic Information.

1. Introduction

This study focuses on analyzing dialect dictionaries and lexical sources published in recent decades under titles such as “dictionary,” “lexicon,” “glossary,” and “dialect treasury.” These works typically provide lists of dialectal words along with phonetic, lexical, grammatical, and semantic information, and their entries consist of words or expressions used by specific communities or specialists. Local languages and dialects are rapidly declining, and their disappearance entails the loss of significant cultural heritage. To keep linguistic diversity alive and to follow the history of languages, it is important to document and put together dialect dictionaries. The present study aims to evaluate how scientific and reliable these dictionaries are and how their content can be improved to better achieve their goals.

Given the increasing number of studies on dialects—from articles and theses to dictionaries and grammatical descriptions—examining the role of linguistic information and adherence to lexicographic principles is crucial. Although lexicography is viewed by some as a branch of applied linguistics, by others as part of theoretical linguistics, or even as an independent field, its close relationship with linguistics is undeniable. Drawing on Svensén (2009), this article analyses the linguistic and lexicographic information included in Iranian dialect dictionaries to determine whether it has been systematically compiled and what types of data are necessary for greater accuracy and scientific rigour. The findings can contribute to typological studies, historical linguistics, phonetic research, and semantic investigations.

2. Literature Review

Dialect dictionaries are specialized resources that systematically present the vocabulary of a specific dialect, language, or linguistic variety. They typically include phonetic, lexical, grammatical, and semantic information, some essential for documentation, while others are optional depending on the dictionary’s purpose. Dabirmoghaddam’s (1999) definitions provide a conceptual foundation: a language consists of varieties whose speakers cannot understand each other; a dialect comprises mutually intelligible

varieties with differences in pronunciation, vocabulary, or grammar; and an accent is distinguished mainly by phonetic and phonological features despite mutual intelligibility.

The history of dialect research is long-standing. Joseph Wright's *English Dialect Dictionary* (1898–1905), a six-volume work with around 70,000 entries, remains a seminal reference in historical dialectology, representing one of the earliest systematic efforts to document regional varieties. Earlier, in 1775, Russian ethnographer S. G. Gmelin studied Iranian languages, including Gilaki, highlighting the longstanding scholarly interest in dialect documentation.

In Iranian linguistics, Sadeq Kia is regarded as a foundational figure, often called “the father of Iranian dialectology,” for his systematic fieldwork beginning in 1961. Nonetheless, studies of Iranian dialects predate Kia, including Fouadi's 1935 article *Language and Dialect* and Mohammad Moqaddam's publications in 1935 and 1939, marking significant early contributions.

Recent research, such as Sabzalipour and Nikgozar (2014), emphasizes the distinctive role of dialect dictionaries within lexicography, using Gilaki as a case study to illustrate the methodological challenges of documenting regional lexical systems and the importance of preserving linguistic diversity. Sana'ati et al. (2015) note that dialect dictionaries provide not only linguistic data—phonetic, semantic, and morphological—but also extralinguistic insights, including cultural, social, and pragmatic aspects. By documenting both linguistic and cultural elements, dialect dictionaries facilitate the study of language change over time, making them invaluable for diachronic and historical linguistic research.

3. Methodology

This study was conducted using a library-based and descriptive-analytical approach, with data extracted from the microstructure sections of 24 dialect dictionaries or lexicons. The main purpose of employing content analysis and library methods was to achieve scientific results and address the research questions. The data were examined through identification, classification, and interpretation. The selected dictionaries, published from several decades ago to recent years, were chosen randomly. Features and compilation methods of different sections varied. The structure and content of each dictionary depend on its intended use and users' needs, and the data collection methods are adjusted accordingly.

4. Results

For the purpose of data analysis, according to Svensén (2009), the following information items can be found in a bilingual dictionary, a category that includes dialect dictionaries:

Table 1: Classification of Information Items in a Bilingual/Dialect Dictionary (Based on Svensén 2009)

Main Category	Subcategory	Subcategory
4.1. Formal Features	4.1.1. Orthography	
	4.1.2. Pronunciation	
		4.1.2.1. Phonetic Form
		4.1.2.2. Coordination Between Pronunciation and Transcription
		4.1.2.3. Pronunciation Variants
		4.1.2.4. Stress
		4.1.3. Morphology
		4.1.3.1. Inflectional Forms
		4.1.3.2. Word-Formation Elements
	4.2. Semantic Information	4.2.1. Equivalents
		4.2.1.1. Grammatical Category Agreement
		4.2.1.2. Use of Standard Language in Equivalents
		4.2.1.3. Definition Patterns
		4.2.1.4. Sense Discrimination
4.3. Collocational Features	4.3.1. Grammatical Category	
4.4. Pragmatic Features	4.4.1. Illustrations	
	4.4.2. Examples	
	4.4.3. Labels	
4.5. Additional Information	4.5.1. Encyclopedic Information	
	4.5.2. Etymological Information	

6. Conclusion

This research investigates the linguistic and lexicographical information included in 24 Iranian dialect dictionaries, analyzed according to Svensén's

framework (2009). The main goal was to determine whether a uniform and coherent method is followed in compiling these dictionaries and to what extent attention is paid to providing essential linguistic and lexicographical data.

Unfortunately, the results revealed that the compilation of existing dialect dictionaries in Iran lacks a specific pattern and methodological consistency. Furthermore, a significant portion of these works fail to adhere to fundamental lexicographical principles, and they do not properly present the necessary linguistic and lexicographical information. Based on this, the study concludes that three vital categories of information must be provided simultaneously to compile a principled dialect glossary:

- 1) General or dialectal information (accessible by ordinary individuals and researchers),
- 2) Linguistic information (covering phonetic, morphological, syntactic, and semantic aspects) which requires specialized explanation,
- 3) Lexicographical information (related to organizing the dictionary's structure based on user needs and its objectives).

These findings, which emphasize the importance of adhering to lexicographical standards, can serve as a valuable guide for dialectologists and individuals concerned with the documentation of the mother tongue and local dialects in Iran.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اصول فرهنگ‌نویسی و زبان‌شناسی در تدوین واژه‌نامه‌های گویشی

استادیار، پژوهشکده زبان‌شناسی، کتیبه‌ها و متون، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

مرضیه صنعتی

استادیار زبان‌شناسی، گروه مترجمی و آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران

ساغر شریفی

چکیده

واژه‌نامه‌های گویشی، که فرهنگ، واژگان یا گنج‌واژه گویشی نیز نامیده می‌شوند، فهرستی از واژه‌های یک گویش یا زبان همراه با مجموعه‌ای از اطلاعات آوایی، واژگانی، دستوری و معنایی‌اند. به عبارت دیگر، مدخل‌های این واژه‌نامه‌ها را واژه‌هایی که گروهی از مردم، اهل یک حرفه یا متخصصان یک حوزه علمی خاص به کار می‌برند تشکیل می‌دهند. با توجه به تعداد و تنوع بسیار پژوهش‌هایی که در ایران درباره زبان‌های محلی و گویش‌ها صورت می‌گیرد، بررسی نقش انواع اطلاعات علمی و رعایت اصول فرهنگ‌نویسی در تدوین این گونه واژه‌نامه‌ها بسیار حائز اهمیت است. از این رو در این مقاله، سعی بر آن است تا با استفاده از آرای فرهنگ‌نویسانی مانند اسونسن (۲۰۰۹) و همچنین با تکیه بر پژوهش‌های حاصل از تألیف واژه‌نامه‌های گویشی و بررسی پژوهش‌های مشابه، به انواع اطلاعات موردنیاز در این گونه آثار اشاره شود. به بیان دیگر، هدف این تحقیق بررسی فرهنگ‌های گویشی منتشرشده در ایران از منظر رعایت اصول فرهنگ‌نگاشتی و ارائه پیشنهاد برای چگونگی تدوین آنهاست. به همین سبب، پس از بررسی نمونه‌های گویشی در فرهنگ‌های متفاوت و تحلیل داده‌ها، نتایج زیر به دست آمد: پژوهش‌های گویشی در این زمینه با روش منسجم، یکدست و استاندارد انجام نمی‌شوند. همچنین با توجه به اینکه علاوه بر زبان‌شناسان، علاقه‌مندان به فرهنگ و زبان مانند متخصصان انسان‌شناسی، ادبیات، جامعه‌شناسی و غیره نیز به تألیف آثار گویشی می‌پردازند به منظور دقیق‌تر و علمی‌تر شدن چنین پژوهش‌هایی ضروری است اصول و مفاهیم فرهنگ‌نویسی و زبان‌شناسی در تدوین این گونه آثار به کار گرفته شود.

کلیدواژه: فرهنگ‌نویسی، فرهنگ گویشی، واژه‌نامه گویشی، اطلاعات زبان‌شناختی، اطلاعات فرهنگ‌نگاشتی.

۱- مقدمه

مطالعه زبان یک قوم می‌تواند به صورت‌های گوناگون، از جمله ثبت و ضبط واژه‌ها، اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها، داستان‌های کوتاه، متل‌ها و افسانه‌های محلی، تجلی یابد. محصول و برون‌داد چنین پژوهش‌هایی می‌تواند به صورت مقاله، کتاب یا فیلم و موسیقی تولید و عرضه شود. در پژوهش حاضر، پیکره مورد تحقیق، متشکل از کتاب‌ها یا فرهنگ‌های گویشی^۱ است. این گونه آثار که طی دهه‌های گذشته با نام‌های متفاوتی در ایران معروف بوده‌اند گاه فرهنگ نامیده شده‌اند، مانند فرهنگ گویشی خراسان بزرگ (شالچی ۱۳۷۰)، گاه فرهنگ‌نامه، مانند فرهنگ‌نامه بومی سبزوار (محتشم ۱۳۷۵)، گاه واژگان^۲، مانند واژگان زبان فارسی دری (ابوالقاسمی ۱۳۹۰) و در مواردی گنج‌واژه گویشی^۳ یا گنجینه گویشی (مانند گنجینه گویش‌شناسی فارس (سلامی ۱۳۸۳)). در واقع، فرهنگ‌های گویشی فهرستی از واژه‌های یک گویش یا زبان همراه با مجموعه‌ای از اطلاعات آوایی، واژگانی، دستوری و معنایی را در اختیار خواننده قرار می‌دهند. ابوالقاسمی (۱۳۹۰) «واژگان» یا «قاموس» را مجموعه واژه‌های یک زبان و مجموعه واژه‌هایی که یک شخص و یا یک گروه از مردم و یا اهل حرفه یا علم خاص به کار می‌برند می‌داند. بر این اساس، می‌توان گفت که مدخل‌های فرهنگ‌های گویشی را واژه‌ها یا عبارت‌هایی تشکیل می‌دهند که گروهی از مردم، اهل یک حرفه و یا متخصصان یک حوزه علمی به آنها نیاز دارند یا آنها را به کار می‌برند.

به طور کلی، زبان‌های محلی و عناصر واژگانی گویشی روند کاهشی دارند و در خطر هستند. افول این بن‌مایه‌های زبانی و فرهنگی که با سرعت زیادی در حال رخ دادن است، نابودی فرهنگ‌ها و آیین‌های بومی را به دنبال دارد. یکی از راه‌های نجات این ذخایر فرهنگی مستندسازی، ثبت و ضبط آنهاست. از اهداف مهم تدوین فرهنگ‌های گویشی، می‌توان به حفظ و نگهداشت گونه‌های زبانی بومی و محلی اشاره کرد. علاوه بر این‌ها، تألیف چنین آثاری به بررسی مسیر تحول زبان از گذشته تا امروز کمک شایانی می‌کند. ضرورت و اهمیت پرداختن به پژوهش حاضر نیز از آن روست تا بررسی شود این گونه تحقیقات تا چه حد علمی هستند و اطلاعات آن‌ها را چگونه می‌توان در راستای اهداف‌شان به سطح مطلوب‌تری رساند.

با توجه به تعداد و تنوع پژوهش‌هایی که بر روی انواع آثار گویشی انجام می‌شود، مانند مقاله، پایان‌نامه، واژه‌نامه، فرهنگ گویشی و دستور یک گونه زبانی و غیره، بررسی نقش انواع اطلاعات علمی و رعایت اصول فرهنگ‌نویسی در تدوین این گونه آثار بسیار حائز اهمیت است.

1. dialect dictionary
2. lexicon
3. dialect thesaurus

از دید برخی، فرهنگ‌نویسی شاخه‌ای از زبان‌شناسی کاربردی است و برخی دیگر آن را زیرمجموعه زبان‌شناسی نظری می‌دانند. گروهی نیز فرهنگ‌نویسی را حوزه‌ای مستقل در نظر می‌گیرند. آنچه مسلم است این است که فرهنگ‌نویسی با زبان‌شناسی در ارتباط بوده و همواره از آن تأثیر گرفته است. از این رو، در این مقاله، سعی بر آن است تا با تکیه بر آرای اسونسن (Svensén, 2009)، اطلاعات زبان‌شناختی و فرهنگ‌نگاشتی گنجانده شده در فرهنگ‌های گویشی منتشرشده در ایران مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. به بیان دیگر، هدف این تحقیق پاسخ به این پرسش‌هاست که آیا فرهنگ‌های گویشی با روشی منسجم و یکدست تدوین شده‌اند. همچنین با توجه به اینکه علاوه بر زبان‌شناسان، علاقه‌مندان به فرهنگ و زبان، مانند متخصصان انسان‌شناسی، ادبیات، جامعه‌شناسی و غیره نیز به کارهای گویشی می‌پردازند، در اینجا خواهیم دید که به منظور دقیق‌تر و علمی‌تر شدن چنین پژوهش‌هایی چه نوع اطلاعاتی لازم است در این‌گونه آثار گنجانده شود. مباحث مطرح‌شده در این مقاله می‌تواند در پژوهش‌های گوناگون، از جمله مطالعات رده‌شناختی، تحقیقات در زمانی، بررسی‌های آواشناختی و پژوهش‌های معنی‌شناختی، مورد استفاده قرار گیرد.

این پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و تحلیلی-توصیفی انجام شده و در آن داده‌ها از بخش‌های متفاوت ۲۴ فرهنگ یا واژه‌نامه گویشی استخراج شده‌اند. دلیل اصلی انتخاب دو روش تحلیل محتوا و کتابخانه‌ای دستیابی به نتایج مطلوب و پاسخگویی به پرسش‌های مطرح‌شده در بالاست.

۲. پیشینه

همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، فرهنگ یا واژه‌نامه گویشی فهرستی از واژه‌های گویش، زبان یا لهجه^۱ مورد نظر به همراه مجموعه‌ای از اطلاعات متفاوت آوایی، واژگانی، دستوری و معنایی است. حضور برخی از این اطلاعات اجباری و برخی اختیاری است.

اولین واژه‌نامه گویشی انگلیسی^۲ توسط جوزف رایت^۳ در سال‌های ۱۸۹۸ تا ۱۹۰۵ در شش جلد نوشته شد. اثر مذکور با ۷۰ هزار مدخل به عنوان استانداردترین مطالعات تاریخی گویشی شناخته شده است.

۱. دبیرمقدم (۱۳۷۸: ۳۰) تفاوت زبان و گویش را این‌گونه تعریف می‌کند: زبان به دو گونه زبانی اطلاق می‌شود که سخنگویان آنها فهم متقابل ندارند، حال آنکه منظور از گویش دو گونه زبانی است که با وجود تفاوت‌های آوایی و واجی، واژگانی و / یا دستوری، میان سخنگویان آنها فهم متقابل وجود دارد. بنا به نظر ایشان، لهجه نیز هریک از گونه‌های زبانی است که سخنگویان آنها فهم متقابل دارند، اما بین این گونه‌ها تفاوت‌های آوایی و واجی مشاهده می‌شود.

2. English Dialect Dictionary

3. Joseph Wright

از دیگر کارهای گویشی قدیمی می‌توان به اثری اشاره کرد که در سال ۱۷۷۵ توسط اس.جی. گملین^۱، قوم‌نگار روسی، انجام شده و در آن به تحقیقاتی دربارهٔ زبان‌های ایرانی از جمله گیلکی پرداخته است.

همایون در پیشگفتار کتاب *واژه‌نامهٔ شصت و هفت گویش/ ایرانی* (کیا ۱۳۹۰) بیان می‌کند که دکتر راشد‌محصل، مرحوم دکتر صادق کیا را «پدر گویش‌شناسی ایرانی» خوانده و خود او نیز دکتر کیا را استادی معرفی می‌کند که نخستین بار به اهمیت گردآوری علمی گویش‌ها پی برده و کار دشوار گردآوری گویش‌ها را در سال ۱۳۴۰ آغاز کرده است (ص ۵۰). با این حال، به نظر می‌رسد قدمت و پیشینهٔ مطالعات در این حوزه، به‌ویژه تدوین واژه‌نامه‌های گویشی در ایران، به چندین سال قبل از این آثار و نزدیک به یک قرن پیش می‌رسد. از جملهٔ این آثار می‌توان مقالهٔ *زبان و لهجه* (فؤادی ۱۳۱۴) و مقاله‌های محمد مقدم در سال‌های ۱۳۱۴ و ۱۳۱۸ را نام برد (فریدی ۱۳۸۰: ۵۴).

سبزعلی‌پور و نیک‌گهر (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «فرهنگ‌نگاری گویشی» که مطالعه‌ای است موردی در مورد بررسی فرهنگ‌نگاری در گیلکی عنوان می‌کنند که سالانه تعداد زیادی واژه‌نامه، فرهنگ عمومی و تخصصی با اهدافی ویژه چاپ می‌شوند که در میان آنها واژه‌نامه‌های گویشی جایگاه خاص خود را دارند. واژه‌نامه‌های گویشی علاوه بر اطلاعات زبانی (آوایی، معنایی، صرفی و مانند آن) و اطلاعات غیرزبانی (کاربردی، فرهنگی، اجتماعی و غیره) که در اختیار کاربران می‌گذارند، به بررسی مسیر تحول زبان از گذشته تا امروز کمک می‌کنند و از این رو در مطالعات در زمانی و تاریخی بسیار سودمند هستند (صناعتی و همکاران ۱۳۹۴: ۵۷).

۳. مبانی نظری

در این مقاله، براساس آرای اسونسن (۲۰۰۹)، که مدلی است توصیفی در فرهنگ‌نویسی عملی، به انواع اطلاعات موجود در فرهنگ‌ها پرداخته شده است. اسونسن (۲۰۰۹) معتقد است توصیف اقلام اطلاعاتی‌ای که در فرهنگ ارائه می‌شود مبتنی بر مفهوم نشانهٔ زبانی، یعنی لفظ یا صورت^۲ و محتوا یا معنا^۳ است. علاوه بر صورت و معنا، نشانه دارای کارکرد یا نقش^۴ نیز هست، یعنی شیوه‌ای از رفتار که یک نشانه را در ارتباط و ترکیب با سایر نشانه‌های زبانی قرار می‌دهد (ص ۵). بر این اساس، نشانه‌های زبانی یا همان واژه‌ها و ترکیبات در یک فرهنگ دارای ویژگی‌های زیر هستند:

1. S. G. Gmelin
2. expression
3. content
4. function

- ۱) ویژگی‌های صوری (یا ویژگی‌های مربوط به لفظ)؛
 - ۲) ویژگی‌های معنایی (یا ویژگی‌های مربوط به محتوا یا معنا)؛
 - ۳) ویژگی‌های هم‌نشینی (یا نقش)؛
 - ۴) ویژگی‌های کاربردی (یا عوامل دخیل در کاربرد نشانه) (همان‌جا).
- در زیر هر یک از این ویژگی‌ها در فرهنگ مورد بحث قرار خواهند گرفت.

۱.۳.۱. ویژگی‌های صوری

ویژگی‌های صوری به فرم یا شکل بن‌واژه^۱ در فرهنگ مربوط بوده و دربرگیرندهٔ املا، تلفظ و ساختواژه هستند.

۱.۳.۱.۱. املا

یکی از مهم‌ترین انواع اطلاع در مورد شکل بن‌واژه، شکل نوشتاری یا همان املاست. می‌توان گفت که در شکل سنتی فرهنگ، املا راه ورود به فرهنگ است. املا یکی از مهم‌ترین دلایل مراجعه به فرهنگ است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که پس از معنا و تلفظ، املا سومین نوع اطلاعاتی است که کاربر را به مراجعه به فرهنگ سوق می‌دهد (شریفی و عاصی ۱۳۹۲: ۱۰۴ و ۱۱۲). علاوه بر آن، املا در سره‌گرایی و معیارسازی زبانی بیشترین نقش را دارد. امروزه در فرهنگ‌های الکترونیکی، نیازی نیست کاربر در جاهای مختلف به دنبال واژهٔ موردنظر بگردد، زیرا خود فرهنگ گزینه‌های مشابه را پیشنهاد می‌دهد و کاربر را در یافتن واژه و اطلاعات مربوط به آن یاری می‌کند (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۰۷). شیوهٔ بازنمایی املا منوط به تصمیمات متعددی از سوی فرهنگ‌نویس است. نکتهٔ مهم دیگری که باید مدنظر قرار گیرد این است که سایر انواع اطلاعات، از جمله استفاده از نشانه‌های زیر و زبری در تلفظ، نباید مانع خوانا بودن املا شوند (همان ۱۱۰). بسیاری از واژه‌ها دارای گونه‌های املائی‌ای هستند که لازم است در فرهنگ به نمونه‌های رایج این گونه‌ها اشاره شود. در زبان‌هایی که سابقهٔ فرهنگ‌نویسی دارند تشخیص گونهٔ ارجح کار دشواری نیست (همان‌جا).

اگر تفاوت گونه‌های املائی در حضور یا عدم حضور یک حرف است، می‌توان این تفاوت را با استفاده از قلاب نشان داد، مانند glycerin[e]. البته این مصداق فشرده‌سازی متن است و سبب سردرگمی کاربر می‌شود، زیرا کاربر نمی‌داند کدام یک صورت اصلی است (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۱۱).

1. lemma

یکی از مباحثی که در بخش املا مطرح است، واژه‌بندی^۱ است. در برخی از فرهنگ‌ها، به‌ویژه در فرهنگ‌هایی که با خط لاتینی نوشته می‌شوند و تعیین مرز هجا برای غیراهل‌زبان به آسانی امکان‌پذیر نیست، اطلاعاتی در مورد واژه‌بندی ارائه می‌شود. این نوع از اطلاع کاربردهای گوناگونی دارد. یکی کاربرد در نوشتار، که محل تقطیع واژه را در انتهای سطر نشان می‌دهد، و دیگری کاربرد در ساختواژه، که ارتباطی به نوشتار ندارد و مرز تکواژ یا هجا را می‌نماید. برای نشان دادن این مرزبندی، واژه‌بندنماهای^۲ گوناگونی وجود دارد، مانند نقطه، فاصله و یا خط عمودی در مثال‌های زیر (همان ۱۱۲):

cap.i.tal.i.za.tion
Glau-bens-be-kennt-nis

این نوع اطلاعات در فرهنگ‌های تولیدی و یا در فرهنگ‌های زبان‌آموز کاربرد بیشتری دارد (همان ۱۱).

۳.۱.۲. تلفظ

در زبان‌های مختلف و انواع گوناگون فرهنگ نیاز به ارائه اطلاعات در مورد تلفظ، متفاوت است (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۱۴). معمولاً در ارائه تلفظ، صورت آوایی بن‌واژه، یعنی واج‌های تشکیل‌دهنده آن، کشش، تکیه و نواخت لازم است نشان داده شود (همان ۱۱۵). برخی از واژه‌ها ممکن است به شیوه‌های گوناگون تلفظ شوند. این گونه‌های تلفظی می‌توانند محلی^۳، سبکی^۴ یا نوایی^۵ باشند. منظور از مورد اخیر آن است که تلفظ واژه به طور مجزا با تلفظ آن در گفتار پیوسته متفاوت باشد. نکته مهم اینکه در فرهنگ، تلفظ واژه هنگامی که به طور مجزا ادا می‌شود ارائه می‌گردد (همان ۱۱۶).

فرهنگ‌ها برای نشان دادن تلفظ به شیوه‌های مختلفی عمل می‌کنند. این روش‌ها عبارت‌اند از استفاده از نشانه‌های زیروزیری^۶ بر روی سرمدخل، استفاده از الفبای آوانگار و تلفیقی از این دو روش. روش دوم برای زبان‌هایی که در آنها تفاوت میان املا و تلفظ واژه بسیار زیاد است مناسب‌تر به نظر می‌رسد. تلفظ واژه با استفاده از الفبای آوانگار می‌تواند به صورت آوانویسی، واج‌نویسی و یا روش بازنویسی^۷، که نوعی واج‌نویسی است، باشد (همان ۱۱۶). برای آوانویسی

1. word division
2. word division marker
3. regional
4. stylistic
5. prosodic
6. diacritics
7. respelling system

یا واج‌نویسی می‌توان از الفبای آوانگار بین‌المللی^۱ و یا الفبای آوانگار آمریکای شمالی^۲ استفاده کرد. روش دوم برای کاربر غیرمتخصص آشناتر و ملموس‌تر است. اسونسن (۲۰۰۹: ۱۱۸ و ۱۱۹) معتقد است تنها تکیه و در مواردی کشش واکه می‌توانند بر روی سرمدخل نشان داده شوند و سایر اقلام اطلاعاتی مربوط به تلفظ لازم است به طور جداگانه ذکر گردند.

۳.۱.۳. ساختواژه

ساختواژه دارای دو حوزه کلی تصریف و واژه‌سازی است. اینکه چه نوع و به چه میزان اطلاعات تصریفی لازم است در فرهنگ گنجانده شود به عواملی همچون نظر فرهنگ‌نویس، میزان ارتباط این اطلاعات با دستور، پیچیدگی نظام تصریفی زبان موردنظر، نوع فرهنگ و دانش کاربران بستگی دارد (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۲۴). برخی عقیده دارند این نوع اطلاعات در فرهنگ جایی ندارد و در صورت نیاز، کاربر می‌تواند به کتاب دستور مراجعه کند (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۲۵، cited in Mugdan 1989b, 518).

مرحله بعد تعیین جایی است که صورت‌های صرفی ارائه می‌شوند. این صورت‌ها را می‌توان ذیل مدخل، به صورت مدخل جداگانه با ارجاع به بن‌واژه اصلی و یا در بخشی جداگانه آورد (همان ۱۲۶). اسونسن (۲۰۰۹) معتقد است آن دسته از اطلاعات تصریفی که کاربر قادر نیست از خود بن‌واژه استنباط نماید لازم است به صورت صیغگان الگو^۳ در بخش مطالب بیرونی فرهنگ بیاید^۴ (ص ۱۲۹). صورت‌های تصریفی بی‌قاعده نیز لازم است جداگانه سرمدخل شوند. این اطلاعات را می‌توان به صورت مستقیم و آشکار یا غیرمستقیم ارائه کرد. روش اول ارجحیت دارد. در فرهنگ‌هایی که مدخل‌ها به زبانی غیر از زبان مادری کاربران و معادل‌ها به زبان مادری کاربران است ($L2 \rightarrow L1$)، لازم است این اطلاعات در سرمدخل ذکر شود. همچنین فرهنگ‌نویس می‌تواند تصمیم بگیرد که تمام صورت‌های صرفی را ذکر کند، برخی از آنها را بیاورد و یا هیچ‌یک را ذکر نکند. امروزه روش رایج‌تر آن است که برخی از صورت‌های صرفی را در فرهنگ می‌گنجانند به طوری کاربر بتواند سایر صورت‌ها را از آنها استنباط کند (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۲۶).

1. International Phonetic Alphabet (IPA)

2. North American Phonetic Alphabet (NAPA)

3. model paradigm

۴. البته اسونسن (۲۰۰۹: ۱۳۰) بیان می‌کند که در فرهنگ‌های الکترونیکی که مبتنی بر پایگاه داده‌هایی حاوی تمام صورت‌های تصریفی هستند این موضوع اهمیت چندانی ندارد، زیرا کاربر می‌تواند به تمام این صورت‌ها دسترسی پیدا کند.

صورت‌های صرفی، گاه داخل پرانتز و با فونت متفاوت از سرمدخل می‌آیند. همچنین برای صرفه‌جویی در حجم فرهنگ، فشرده‌سازی متنی در مورد آنها اعمال می‌شود (همان ۱۲۶ و ۱۲۷). در مواردی که صورت‌های صرفی بی‌قاعده تلفظ متفاوتی دارند، لازم است به این موضوع اشاره شود، به‌ویژه در فرهنگ‌های $L2 \rightarrow L1$ و در مواردی که این صورت‌ها به طور جداگانه سرمدخل واقع می‌شوند (همان ۱۲۹).

موضوع دیگر در ارتباط با ساختواژه، واژه‌سازی است. در برخی از فرهنگ‌ها، اشتقاقیات و ترکیبات/ واژه‌های مرکب مرتبط با سرمدخل ذکر می‌شوند. اسونسن (۲۰۰۹: ۱۳۲) همچنین اشاره می‌کند که در فرهنگ‌های به زبان خارجی، جهت آشنایی کاربران با نظام واژه‌سازی در زبان مورد نظر لازم است که اطلاعاتی در مورد وندها داده شود. این اطلاعات ممکن است در قالب واژه‌هایی که با سرمدخل ساخته می‌شوند و به صورت مدخل‌های فرعی به دنبال سرمدخل بیایند، مانند:

nage *f* swimming nageoire *f* fin nager *v.i.* 1 swim 2 float nageur, -euse
m, f swimmer

یا اینکه بدون توضیح ذیل مدخل، مانند:

precious ¹ [...] <i>adj</i> [...] - <i>ly adv</i> - <i>ness n</i> [U]	(LDOCE 2)
lucid [...] <i>adj</i> [...] - <i>ly adv</i> - <i>ity</i> [lu:'sɪdətɪ] <i>n</i> [U]	(LDOCE 2)

و یا در بخش مطالب بیرونی به صورت جدول وندها ارائه شوند (همان‌جا). گزینه دیگر آن است که این صورت‌ها خود جداگانه سرمدخل شوند. در این صورت، می‌توان ذیل مدخل به معنا یا کاربرد آنها اشاره کرد و یا آنها را به جایی دیگر در فرهنگ (مثلاً مطالب بیرونی) ارجاع داد (همان‌جا).

۳.۲. ویژگی‌های معنایی

در فرهنگ‌های دوزبانه، هدف این است که برای اقلام واژگانی زبان مبدأ معادل‌هایی در زبان مقصد ارائه شود که تا جای ممکن از نظر معنا و کاربرد به آن اقلام واژگانی نزدیک باشند. از مهم‌ترین مشکلات در تدوین فرهنگ‌های دوزبانه، که فرهنگ‌های گویشی نیز در این دسته

قرار می‌گیرند، تفاوت نظام دو زبان مبدأ و مقصد است (اسونسن ۲۰۰۹: ۲۵۳). این امر سبب بروز مشکلاتی در معادل‌یابی و معنادهی برای مدخل‌ها می‌گردد.

اسونسن (۲۰۰۹: ۲۵۵-۲۶۱) در بخش معنایی به انواع گوناگونی از «برابری» اشاره می‌کند که از آن جمله‌اند: برابری معنایی و کاربردی؛ برابری مصداقی^۱ و تلویحی^۲؛ برابری ترجمه‌ای و توضیحی؛ برابری کامل، تقریبی و صفر. وی معتقد است به دلیل ناهمسازی یا عدم انطباق میان زبان مبدأ و مقصد، در مواردی که گستره معنایی وسیع‌تر یا میزان نشان‌داری پایین‌تر است لازم است معادل‌ها تفکیک شوند و برای تخصیص کاربرد و یا رگه‌های معنایی گوناگون ویژگی‌هایی به معادل‌ها اضافه شود تا کاربر بتواند به معادل درست دست یابد (همان ۲۶۱). این کار با استفاده از یکی از روش‌های زیر و یا ترکیبی از آنها صورت می‌گیرد (همان ۲۶۲-۲۶۶):

- (۱) استفاده از تعبیرگر^۳ (عبارتی که رابطه مفهومی-جانشینی با سرمدخل دارد و برای تخصیص معنای آن به کار می‌رود)؛
- (۲) نشان دادن بافت زبانی سرمدخل؛
- (۳) برچسب‌گذاری؛
- (۴) ارائه اطلاعات فرازبانی (مشخص کردن مقوله دستوری و یا اطلاعات ساختی سرمدخل)؛
- (۵) ارائه اطلاعات دانشنامه‌ای.

اسونسن (۲۰۰۹) برای حل مشکل خلأ واژگانی و خلأ مصداقی، راه‌هایی پیشنهاد می‌کند که از آن جمله‌اند: استفاده از قرض‌گیری، ترجمه قرضی، معادل جایگزین^۴، نزدیک‌ترین معادل فرهنگی و معادل تفسیری^۵. برای حل این مشکل، از توضیح و ارائه اطلاعات دانشنامه‌ای نیز می‌توان استفاده کرد (همان ۲۷۴-۲۷۵).

در مواردی که معادل‌ها به دنبال هم بدون تفکیک قرار می‌گیرند، این معادل‌ها مترادف‌های تقریبی هستند و تصویری از گستره معنایی سرمدخل و شیوه‌های بیانی گوناگون را در زبان مقصد نشان می‌دهند (همان ۲۷۵ و ۲۷۶).

۳.۳. ویژگی‌های هم‌نشینی

به طور کلی، دستور را می‌توان مجموعه‌ای از قواعد زبان دانست. به بیان دیگر، دستور عبارت است از نقش بن‌واژه در ارتباط با این قواعد (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۴۳). به همین سبب، نوع دیگری

-
1. denotative equivalence
 2. connotative equivalence
 3. gloss
 4. surrogate equivalent
 5. paraphrase equivalent

از اطلاعات که در فرهنگ ارائه می‌شود اطلاعات دستوری است. ویژگی‌های هم‌نشینی نوعی اطلاع دستوری به شمار می‌روند. مقصود از ویژگی‌های هم‌نشینی، رفتار دستوری و واژگانی بن‌واژه در ترکیب با سایر واژه‌هاست. این ویژگی‌ها شامل مقوله دستوری، ساخت‌های نحوی و سایر ترکیبات است (همان‌جا)

۳.۱.۳. مقوله دستوری

مهم‌ترین اطلاع دستوری که در مورد واژه در فرهنگ ارائه می‌شود مقوله دستوری است. معمولاً جایگاه مقوله دستوری قبل یا بعد از صورت‌های صرفی است.^۱ اگر سرمدخل به بیش از یک مقوله دستوری تعلق داشته باشد و تمام آنها ذیل یک مدخل بیایند، این مقوله‌های دستوری را پیش از هریک از معادل‌ها می‌آورند (همان ۱۳۶). در اغلب فرهنگ‌ها، مقوله دستوری را به صورت اختصار ذکر می‌کنند، مانند n برای noun.

در مورد اینکه چه میزان اطلاع دستوری لازم است برای سرمدخل ارائه شود اتفاق نظر وجود ندارد. در برخی از زبان‌ها، مانند آلمانی و فرانسه، برای اسم، جنس دستوری نیز ذکر می‌شود. در مواردی که، برای مثال، اسم فقط به صورت جمع به کار می‌رود، مانند trousers در انگلیسی، شمار نیز ذکر می‌شود. در برخی موارد نیز لازم است به قابل‌شمارش بودن اسم اشاره شود. در بعضی از فرهنگ‌ها، سایر ویژگی‌های صفت‌ها و قیدها ذکر می‌شود، مانند اینکه آیا صفت به عنوان گزاره به کار می‌رود و یا قید توصیف‌گر جمله است یا خیر (همان ۱۳۷ و ۱۳۸). در مورد فعل‌ها، اغلب به لازم یا متعدی بودن آنها اشاره می‌شود. برای عناصر واژه‌ساز زایا نیز، مانند وندها و سازه‌های ترکیبی^۲، در صورتی که سرمدخل شوند مقوله دستوری ذکر می‌شود (همان ۱۳۹ و ۱۴۰).

علاوه بر میزان اطلاعات دستوری، ممکن است در مورد نامگذاری برخی مقولات دستوری نیز اختلافاتی میان فرهنگ‌ها دیده شود. برای مثال، واژه‌هایی که در فرهنگ‌های قدیمی‌تر حرف تعریف، ضمیر و صفت ضمیری^۳ نامیده می‌شدند ممکن است در برخی از فرهنگ‌های جدیدتر با مقوله «تخصیص‌گر»^۴ مشخص شوند (همان ۱۳۹).

۱. این در صورتی است که پس از سرمدخل صورت‌های صرفی قرار بگیرند.

2. combining forms
3. pronominal adjective
4. determiner

۳.۳.۲. ساخت‌های نحوی

در اغلب فرهنگ‌ها لازم است اطلاعاتی در مورد ساخت‌های نحوی ارائه شود. منظور از ساخت‌های نحوی متمم‌های اجباری و اختیاری‌ای است که با واژه‌هایی همچون اسم، صفت و فعل به کار می‌روند. این متمم‌ها شامل گروه‌های اسمی، گروه‌های حرف‌افزایی، گروه‌های فعلی و بندها هستند. اینکه آیا پس از فعل مفعول مستقیم می‌آید یا مصدر، صفت مورد نظر قبل از اسم می‌آید یا بعد از آن، اسم مورد نظر قابل شمارش است یا غیرقابل شمارش و مانند آن نیز در زمره این اطلاعات هستند. در فرهنگ‌های $L2 \rightarrow L1$ ، کافی است برای ساخت نحوی مورد نظر، معادل مناسب ذکر شود (همان ۱۴۲-۱۴۴). در این گونه فرهنگ‌ها، این اطلاعات می‌تواند به صورت توضیح در ابتدای مدخل و یا پیش از هریک از معانی سرمدخل و یا به صورت مثال با ترجمه بیاید (همان ۱۵۵).

۳.۳.۳. باهم‌آیی‌ها

باهم‌آیی‌ها جنبهٔ واژگانی و ویژگی‌های هم‌نشینی را نشان می‌دهند. ویژگی مهم باهم‌آیی‌ها غیرقابل‌پیش‌بینی بودن هم‌آیند^۱ در آنهاست. این موضوع برای غیراهل‌زبان مشکل‌ساز است و کاربر غیراهل‌زبان نمی‌داند که آیا یک ترکیب را می‌توان کلمه‌به‌کلمه به زبان مقصد ترجمه کرد یا خیر. مشکل دیگر این است که معادل یک باهم‌آیی ممکن است در زبان دیگر یک ترکیب آزاد باشد (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۶۶).

در فرهنگ‌های درکی، بهتر است هم پایه^۲ و هم هم‌آیند از ابتدا داده شوند. کاربر در درک معنای پایه با مشکلی روبرو نیست و این معنای هم‌آیند است که باید مشخص شود (همان ۱۶۸). به دلیل آنکه پایه معمولاً در معنای اصلی خود به کار رفته و درک معنای هم‌آیند دشوار است، بهتر است باهم‌آیی ذیل هم‌آیند مدخل شود (همان ۱۷۶). در شرایطی که باهم‌آیی معادلی در زبان مقصد ندارد، باید به صورت مثال همراه با ترجمه ذیل مدخل پایه گنجانده شود (همان ۱۷۷).

در فرهنگ‌های $L2 \rightarrow L1$ که برای درک متن به زبان خارجی و یا ترجمه از زبان خارجی به زبان مادری مورد استفاده قرار می‌گیرند، گنجاندن باهم‌آیی‌های شفاف و قابل ترجمه ضرورتی ندارد (همان ۱۷۵).

1. collocator
2. base

۳.۳.۴. ترکیبات ثابت

یکی از انواع ترکیبات ثابت اصطلاح است که معنای آن حاصل جمع معنای اجزای تشکیل‌دهنده آن نیست (اسونسن ۲۰۰۹: ۱۸۸، ۵-۲، cited in Moon 1989a, 2-5). از جنبه معنایی، به سه نوع اصطلاح می‌توان اشاره کرد: اصطلاح کامل^۱ (اصطلاحی که معنایی کاملاً ترکیب‌پذیر دارد)، اصطلاح تقریبی^۲ (که معنایی ترکیب‌ناپذیر دارد)، نیمه اصطلاح^۳ که معنای نیمه‌تحت‌اللفظی دارد) و اصطلاح غیرترکیب‌پذیر^۴ (که هیچ‌یک از اجزا در معنای نهایی نقشی ندارد) (همان ۱۹۰). نکته دیگر آن است که اهل‌زبان ممکن است نظر متفاوتی در مورد اصطلاحات داشته باشند. به بیان دیگر، برخی از اصطلاحات ممکن است برای برخی از افراد تا حدودی شفاف و برای برخی دیگر غیرشفاف باشند (همان ۱۹۱). ولی به طور کلی، از آنجایی که درک معنای اصطلاحات اغلب دشوار است، گنجاندن اصطلاحات به‌ویژه در فرهنگ‌های L2→L1 ضروری به نظر می‌رسد (همان ۱۹۳).

در صورتی که اصطلاح موردنظر در زبان مقصد فاقد معادل اصطلاحی بود، لازم است معادل غیراصطلاحی برای آن ارائه شود. همچنین در شرایطی که اصطلاح زبان مبدأ در زبان مقصد دارای معادل اصطلاحی باشد ولی معنای آن اصطلاح برای کاربر روشن نباشد، لازم است فرهنگ‌نویس توضیحی درباره معنای آن در زبان مقصد ارائه کند (همان ۲۰۳). علاوه بر اصطلاحات، سایر انواع ترکیبات، شامل تشبیهات و ضرب‌المثل‌ها، نیز لازم است در فرهنگ گنجانده شوند.

۳.۴. ویژگی‌های کاربردی

ویژگی‌های کاربردی به عواملی اشاره دارند که بر کاربرد واژه‌ها تأثیر دارند (اسونسن ۲۰۰۹: ۵). اطلاعات کاربردی در فرهنگ به دو صورت ارائه می‌شود: زبانی و تصویری^۵. تفاوت تصاویر با توضیحات زبانی در انتقال اطلاعات است. برخلاف توضیحات زبانی، که اطلاعاتی را درباره یک واقعیت رمزگذاری می‌کنند، تصاویر، اطلاعات را به چیزی شبیه واقعیت برمی‌گردانند (همان ۲۹۸).

-
1. full idiom
 2. partly compositional idiom
 3. semi-idiom
 4. non-compositional idiom
 5. visual

۳. ۴. ۱. تصویر

هدف اصلی استفاده از تصاویر بازنمایی بصری محتوای معنایی واحد واژگانی است (اسونسن، ۲۰۰۹: ۲۹۹). تصاویر با جهان واقعی در ارتباطند نه با نشانه زبانی و به همین سبب می‌توان گفت که ماهیتی دانشنامه‌ای دارند (همان ۲۹۸، 35، 1971, Rey-Debove). در واقع، وجود تصاویر در یک فرهنگ مکمل توضیحات زبانی است (همان ۲۹۸). تصاویر توصیف بیشتری ارائه می‌کنند و ویژگی‌های بیشتری نسبت به توضیحات زبانی به دست می‌دهند. البته این در مورد مفاهیم عینی بیشتر صادق است (همان‌جا). علاوه بر آن، تصاویر می‌توانند سبب صرفه‌جویی در فضا شوند. در جایی که لازم است تعریف دارای جزئیات بسیار باشد، تنها یک تصویر می‌تواند به همان اندازه اطلاعات ارائه دهد. تصاویر همچنین می‌توانند بافت زمانی، مکانی و روابط مفهومی خاصی را نشان دهند. در آخر، تصاویر می‌توانند تقابل میان مفاهیم را در یک حوزه به خوبی بنمایانند که این امر در یادگیری نقش مهمی دارد (همان: ۲۹۹).

اهمیت و نقش تصاویر برای گروه‌های مختلف کاربران متفاوت است (همان‌جا، cited in Landau, 2001, 146). در استفاده از تصاویر لازم است نیاز کاربران مدنظر قرار گیرد (همان ۲۹۹). کاربرد تصاویر عمدتاً در فرهنگ‌های درکی یک‌زبانه است، زیرا هدف فرهنگ‌های دوزبانه ارائه معادل در زبان مقصد است (همان‌جا). فرهنگ‌های دوزبانه به ندرت از تصویر استفاده می‌کنند، زیرا کاربرد اصلی آنها نشان دادن رابطه برابری میان دو نظام نشانه‌ای دو زبان است. با این حال، در فرهنگ‌های $L2 \rightarrow L1$ ، به‌ویژه برای اقلام فرهنگی که در زبان مقصد معادلی ندارند ارائه تصویر مفید است. در این موارد، توصیف زبانی کارآمد نیست و تصویر می‌تواند به کاربر کمک کند (همان ۳۱۳).

از جمله معایب تصاویر این است که تولید آنها زمان‌بر، پرهزینه و پرهزینه‌تر از تولید متن است.

۳. ۴. ۲. مثال

اسونسن (۲۰۰۹) مثال را در معنای وسیع آن به کار می‌برد، یعنی هریک از انواع نشانگرها شامل ترکیبات (عبارت، بند یا جمله) که حاوی بن‌واژه است، فارغ از اینکه به روشن شدن معنا کمکی می‌کند یا خیر (همان ۲۸۱). او همچنین در این راستا به دو نوع مثال اشاره دارد: مثال روشن‌گر^۱ (که روشن‌گر معناست) و مثال ناروشن‌گر^۲ (که کمکی به درک معنا نمی‌کند). یکی از انواع مثال روشن‌گر مثال ترجمه‌شده^۳ است که در فرهنگ‌های دوزبانه کاربرد دارد (همان‌جا).

-
1. commented example
 2. uncommented example
 3. translated example

از نظر اصالت، مثال‌ها دارای انواعی هستند. مثال‌های واقعی^۱ (یا شواهد) از منابع اولیه استخراج شده و می‌توانند نقل‌قول مستقیم از آن آثار و یا نسخه‌ی تغییریافته^۲ مثال‌های واقعی باشند. دسته‌ی دیگری از مثال‌ها نیز وجود دارند که مبتنی بر شواهد نیستند و مثال ابداعی^۳ نام دارند (همان ۲۸۳).

اسونسن (۲۰۰۹) پنج نقش اصلی را برای مثال برمی‌شمارد: نقش معنایی (که به توضیح معنا و تفکیک معادل‌ها کمک می‌کند)، نقش هم‌نشینی (که ترکیبات و باهم‌آیی‌ها را نشان می‌دهد)، نقش تلویحی/ضمنی^۴ (که نشان‌دهنده‌ی تداعی‌ها، حالات و احساساتی است که بن‌واژه برمی‌انگیزد)، نقش دانشنامه‌ای (که اطلاعات اضافی برای روشن‌تر شدن معنا ارائه می‌کند)، نقش کاربردی (که به نشانه‌گذاری^۵ مربوط است) و نقش استنادی^۶ (که نشان می‌دهد یک واژه یا ترکیب نمونه‌ای واقعی در زبان است) (همان ۲۸۵-۲۸۷).

۳.۴.۳. برچسب

در فرهنگ‌نویسی، نشانه‌گذاری به معنای آن است که یک واحد واژگانی خاص در یک فرهنگ لغت از نظر خاصی با بخش عمده‌ای از واژه‌های توصیف‌شده در آن فرهنگ متفاوت و کاربرد آن به‌نوعی محدودتر است. این تفاوت با استفاده از برچسب نشان داده می‌شود (اسونسن ۲۰۰۹: ۳۱۵). به طور کلی، برچسب‌ها دو نقش اساسی دارند: ارائه‌ی اطلاعات در مورد واحد واژگانی و تمایز قائل شدن میان آن واحد واژگانی و سایر اقلام در زبان (همان ۳۱۷).

برچسب‌ها دارای انواع گوناگونی هستند: برچسب زمان، برچسب مکان، برچسب ملیت (که واژه بومی و خارجی را مشخص می‌کند)، برچسب رسانه (که نوشتاری یا گفتاری بودن واژه را نشان می‌دهد)، برچسب اجتماعی-فرهنگی (که مشخص می‌کند واژه عامیانه، لاتی و غیره است)، برچسب رسمیت (رسمی و غیررسمی)، برچسب نوع متن (ادبی، سیاسی و غیره)، برچسب تخصصی بودن (تعلق واژه را به زبان عمومی یا تخصصی مشخص می‌کند)، برچسب بسامد، برچسب نگرش (نشان‌دهنده‌ی مؤدبانه بودن یا نبودن است) و برچسب هنجاری (معیار یا غیرمعیار بودن واژه را نشان می‌دهد) (همان ۳۱۶، cited in Hausmann 1989e, 651). در اغلب فرهنگ‌ها به لحاظ تعداد و نوع، برچسب‌های متفاوتی به کار می‌برند (همان‌جا، ۳۱۶). در فرهنگ‌های دوزبانه، برچسب‌ها عمدتاً برای تفکیک معادل‌ها به کار می‌روند (همان ۳۱۷).

1. authentic example
2. adapted example
3. invented example
4. connotative
5. marking
6. documentary

۳.۵. سایر اطلاعات

اسونسن علاوه بر اقلام اطلاعاتی‌ای که در نظریه خود به آنها اشاره می‌کند، در جایی دیگر از دو نوع اطلاع نام می‌برد که در برخی از فرهنگ‌ها گنجانده می‌شوند. این دو نوع اطلاع عبارت‌اند از اطلاعات دانشنامه‌ای و اطلاعات ریشه‌شناختی.

۳.۵.۱. اطلاعات دانشنامه‌ای

گفته می‌شود که اطلاعات دانشنامه‌ای بیشتر مختص فرهنگ‌های یک زبانه است تا دوزبانه (اسونسن ۲۰۰۹: ۲۹). با این حال، در فرهنگ‌های $L1 \rightarrow L2$ ، گاه ارائه اطلاعات دانشنامه‌ای در مورد زبان مقصد حائز اهمیت است. از آنجایی که واژه‌های زبان مبدأ متعلق به فرهنگ و نظام مفهومی متفاوتی هستند، ارائه معادل ممکن است به تنهایی کفایت نکند و نیاز به توضیح بیشتر وجود داشته باشد. ارائه این توضیحات در مورد اقلام فرهنگ‌ویژه، استعارات و معانی ضمنی واژه‌ها ضرورت بیشتری دارد (همان ۲۹۳).

۳.۵.۲. اطلاعات ریشه‌شناختی

در میان انواع اطلاعات، ریشه‌شناسی کمترین میزان مراجعه را دارد (اسونسن ۲۰۰۹: ۳۳۳, 130 cited in Landau 2001). البته افراط در ارائه چنین اطلاعاتی می‌تواند گمراه‌کننده نیز باشد (همان ۳۳۳, Jackson, 2002, 20f; Hausmann, 1977, 20f; cited in 126f). با این حال، برخی از کاربران فرهنگ را با اهدافی همچون اطلاع از منشأ واژه، نخستین شاهد مکتوب در مورد واژه، چگونگی صورت و معنای اولیه آن و تغییراتی که در طول زمان داشته، ارتباط میان معانی گوناگون و حقایق غیرزبانی در مورد آن واژه به کار می‌برند (همان جا). اسونسن (۲۰۰۹) معتقد است که ارائه اطلاعات ریشه‌شناختی در فرهنگ‌های دوزبانه ضرورتی ندارد، زیرا هدف این فرهنگ‌ها ترجمه است و گنجاندن چنین اطلاعاتی در فرهنگ، توضیح اضافی در مورد زبان مبدأ خواهد بود (همان ۳۳۴).

۴. تحلیل داده‌های فرهنگ‌های گویشی

همان گونه که در بخش مقدمه ذکر شد، این پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و تحلیلی-توصیفی انجام شده که در آن، داده‌ها از بخش‌های متفاوت ۲۴ فرهنگ یا واژه‌نامه گویشی استخراج شده است. این داده‌ها مربوط به بخش خردساختار فرهنگ‌های مورد بررسی هستند که با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوا به شناسایی، طبقه‌بندی، تبیین و ارزیابی آن‌ها پرداخته می‌شود. بازه زمانی انتشار فرهنگ‌های مورد بررسی از چند دهه پیش تا سال‌های اخیر است.

انتخاب فرهنگ‌ها تصادفی بوده و نکته قابل توجه درباره آنها، حضور یا عدم حضور برخی ویژگی‌ها یا اتخاذ روش‌های متفاوت در تدوین برخی از بخش‌های واژه‌نامه‌شان بوده است. بدیهی است که ساختار فرهنگ و اطلاعات ارائه‌شده در آن به نوع فعالیت و موقعیتی که فرهنگ در آن به کار می‌رود و نیز مهارت‌های کاربران آن بستگی دارد. پیش از تدوین فرهنگ، لازم است درباره کاربران فرهنگ و نیازهای آنان بررسی صورت گیرد^۱. شیوه‌های گردآوری اطلاعات نیز بر این اساس تنظیم می‌گردد. با این حال، بر اساس نظر اسونسن (۲۰۰۹)، در یک فرهنگ دوزبانه، که فرهنگ‌های گویشی در این دسته قرار می‌گیرند، اقلام اطلاعاتی زیر را می‌توان یافت:

۱.۴. ویژگی‌های صوری

در این بخش به سه ویژگی املا، تلفظ و ساختار واژه، انواع آن‌ها و نمونه‌هایی برای تحلیل پرداخته می‌شود:

۱.۴.۱.۱. املا

در میان ویژگی‌های صوری، املا از مهم‌ترین اقلام اطلاعاتی در فرهنگ است. اگر کاربر با املائی واژه در مدخل آشنا نباشد به سختی می‌تواند اطلاعات موردنیاز خود را در فرهنگ بیابد. این امر در مورد زبان‌های اقلیت یا اکثر گویش‌ها که گونه نوشتاری یا شکل املائی استاندارد ندارند بیشتر اهمیت پیدا می‌کند. به طور کلی، اهم مسائل و مشکلات املائی را که فرهنگ‌نویسان در تدوین فرهنگ‌های گویشی در ایران با آنها روبه‌رو هستند می‌توان به شرح زیر ذکر کرد.

۱.۴.۱.۱.۱. عدم تظاهر واژه‌های کوتاه

در ایران اغلب زبان‌ها و گویش‌ها با الفبای فارسی نوشته می‌شوند. یکی از مشکلات در خط فارسی این است که واژه‌های کوتاه در خط نشان داده نمی‌شوند. بنابراین دو ابزار به کاربر کمک می‌کند تا خوانش درستی از املائی سرمدخل داشته باشد: آوانوشتی و اعراب‌گذاری روی حروف. در نمونه‌های ۱ و ۲، در واژه‌های «فاسیل» و «قیم» املائی فارسی مدنظر نبوده و واژه پایانی به صورت اعراب نشان داده شده است.

۱. تقریباً در مقدمه هیچ‌یک از فرهنگ‌های گویشی مورد بررسی به نیاز کاربر اشاره‌ای نشده است.
۲. در این مقاله با هدف ارائه اصل داده‌ها، از نمونه‌هایی به صورت تصویر (و نه تایپ شده) استفاده شده است.

نمونه ۱. از گویش آشتیان (کیا ۱۳۳۵)

ف

فَاسِلَ : فاصله .

نمونه ۲. از گویش آشتیان (کیا ۱۳۳۵)

قِيمَ : قیمة (گوشت خرد و ریز کرده) .

قِيُو : قیو : غیب .

قِيُو شَدَن : قیو شدن ، ناپدید شدن .

قِيُو كِنَا : قیو گنا : غیب شد .

قِيَوْتُ : قیوت : غیبت ، دشتیاد ، زشتیاد .

۴. ۱. ۱. ۲. عدم تناظر یک به یک تلفظ با املاي واژه

در صورتی که نویسنده واژه‌نامه بخواهد در واژه‌های گویشی کاملاً یا تقریباً مشابه فارسی، املاي مدخل‌ها را شبیه الگوی نگارش فارسی تدوین کند با واژه‌هایی روبرو می‌شود که صورت تلفظ و املاي آنها متفاوت است. این تفاوت ممکن است به این سبب باشد که برخی از واج‌ها در خط فارسی نوشته نمی‌شوند، مانند «سیاه/ سی‌یاه» و «خروس/ خوروس» و تمام واژه‌های دارای تشدید. برعکس، در برخی از واژه‌ها، حروفی وجود دارند که نوشته نمی‌شوند اما خوانده نمی‌شوند، مانند «ه» در انتهای «فاصله: فاسِلَ» و «قیمة: قِيمَ» در مثال‌های ۱ و ۲ در بالا. یا «و» در «خورشید و خوش» و «الف» در «بوالهوس، بالاخره».

در نمونه ۳، مؤلف فرهنگ هر دو صورت را به عنوان شکل نوشتاری مدخل ذکر کرده اما تقدم را به صورت نزدیک به تلفظ داده است:

نمونه ۳. از «خنج» فرهنگ گویشی سیستان (شهنازی ۱۳۹۹)

خُش (خوش) چنس

xoš-jens

سخنی است به استهزا و به کسی گفته می‌شود که از او رفتاری منافقانه و یا از سر زرنگی و زندگی سر زده باشد. به مفهوم بدچنس است.

خُش (خوش) خوردنِ شفتالو، پس دادنِ زردآلو

xoš xârda-ne šaftâlu, pa:s dâda-ne zardâlu

خوش خوردنِ شفتالو، پس دادنِ زردآلو. مراد آنکه، درست است که خوردنِ شفتالو بر سرِ سفره‌ی دیگران لذت بخش است، اما باید به فکرِ پس دادنِ آن هم بود، حتی اگر چیزی کمتر از آن و در حد و اندازه‌ی زردآلویی (در برابر خوردنِ شفتالو) باشد. هر میهمانی رفتن و خوردنی پس دادنی هم دارد، اگرچه وسع و توانت در میهمان‌داری کمتر از آنچه خورده‌ای باشد.

۴.۱.۱.۳. صورت‌های نوشتاری متعدد برای واژه

مسئله دیگری که باید مدنظر قرار گیرد آن است که در زبان فارسی، برخی از واژه‌ها چند صورت نوشتاری دارند. این امر ممکن است به دلیل آن باشد که در فارسی معیار برای برخی از واج‌ها چند نویسه وجود دارد، مانند انواع ه ت، س، ز. در مدخل‌های گویشی که سرمدخل حاوی چنین واج‌هایی است تصمیم‌گیری برای انتخاب نویسه مناسب گاه دشوار می‌شود. به بیان دیگر، در اینجا نیز فرهنگ‌نویس نمی‌داند که واژه را با املائی شبیه به فارسی بنویسد یا از پرکاربردترین نویسه‌ها استفاده کند. در مثال ۱ در بالا، مؤلف فرهنگ از به کار بردن «ص» خودداری کرده و واژه «فاصله» را به صورت «فاسِل» نوشته است. در نمونه ۲ نیز، به جای کاربرد غ، از حرف ق استفاده کرده و واژه «غیب» را به صورت «قیو» درج کرده است. به همین ترتیب واژه «احوال» در نمونه ۴ که با حرف «ه» درج شده است:

نمونه ۴. از واژه‌نامه گویش بردسیر (برومند سعید+۱۳۷۰)

dodel ahvaal

دودل احوال

کسی که بر سر دو راهی موضوع و فکری قرار داشته باشد

۴.۱.۱.۴. جایگاه همزه

نکته دیگر جایگاه همزه در واژه‌هایی است که دارای همزه میانی هستند. در این گونه واژه‌ها، لازم است ضمن اشاره به جایگاه الفبایی همزه در مقدمه، ترتیب یکسانی رعایت شود تا کاربر

بتواند آن را به راحتی در فرهنگ بیابد. در نمونه ۵، همزه بر روی کرسی «ی» نوشته شده و در ترتیب الفبایی، پس از «ی» قرار گرفته است. اما این ترتیب در جایی دیگر نقض شده و همزه در واژه «شائول» پس از «الف» آمده است.

نمونه ۵. از فرهنگ واژگان و امثال روستای سَطوه (طباطبایی ۱۳۹۳)

سیوا کردن [sivā kardan] : جدا کردن ، تفکیک

سَبیح [sa.ič] : خیلی صاف ، ساییده شده

ستیدن [sa.idan] : صاف کردن ، صاف بستن

سَنیک [sa.ik] : چه درسی که تازه شیر، آن سفت شده باشد .

شائول [šāul] : شاقول (ابزار بنایی)

شاپیل [šāpil] : سوت زدن ، ام (به منظور جلب توجه دختر مورد علاقه)

شات و پوت [šātoput] : سروصدای بی جهت ، هياهو

به طور کلی، شیوه املا در فرهنگ باید کاربرپسند باشد و دلایل این انتخاب در مقدمه فرهنگ ذکر شود. در مواردی که واژه چند شکل نوشتاری دارد لازم است به شکل رایج تر و مانوس تر تقدم داده شود.

۴.۱.۱.۵. واژه‌بندی

در فرهنگ‌های گویشی، معمولاً اطلاعاتی در مورد واژه‌بندی یا محل تقطیع هجاهای سرواژه داده نمی‌شود. از آنجایی که فرهنگ‌های گویشی معمولاً برای اهداف تولیدی، مانند نگارش متن، به کار نمی‌روند، فاقد چنین اطلاعاتی هستند. البته عدم وجود این نوع از اطلاعات ممکن است به دلیل ماهیت خط فارسی نیز باشد که در آن، نشان‌دادن مرز هجا در سرمدخل صورت‌های نامأنوسی را پدید می‌آورد (شریفی و قطره ۱۳۹۸).

۴.۱.۲. تلفظ

از جمله اطلاعات آوایی که در فرهنگ‌ها ارائه می‌شود می‌توان ترکیب زنجیری واج‌ها یا همان صورت آوایی، تکیه و گونه‌های دیگر تلفظی را نام برد (شریفی ۱۴۰۳). در فرهنگ‌های گویشی جدید، علاوه بر درج آوانوشت، یک لوح فشرده حاوی تلفظ واژه‌ها و عبارات توسط گویشوران اصیل نیز همراه با فرهنگ ارائه می‌شود.

۴.۱.۲.۱. صورت آوایی: استفاده از الفبای آوانگار

در برخی از فرهنگ‌های گویشی، مانند فرهنگ بزرگ خراسان (شالچی ۱۳۷۰)، تلفظ واژه‌ها با استفاده از اعراب نشان داده شده است. البته در پیشگفتار این کتاب به استفاده از این روش اشاره شده و نویسنده اذعان دارد که اعراب‌گذاری به‌تنهایی نمی‌تواند ویژگی‌های آوایی گویش خراسانی را دقیقاً نشان دهد. نمونه ۶ مواردی از مدخل‌های این فرهنگ را نشان می‌دهد.

نمونه ۶. از فرهنگ بزرگ خراسان (شالچی ۱۳۷۰)

— ۱۲۳ —

چک به چک: پر، انباشته، آکنده (ا.و.)	انگشتان دست رو به سوی پایین تکان دادن درحالی که
چک کردن: کف زدن، دست زدن (هر.)	چسبیده به زمین یا نزدیک آنست. (بی.)
چک‌چک: صدای خفیف، چق (ا.و.)	چکولی: ب. چکولک (بی.)
چک‌چکی: کارد آشپزخانه، آشکارد (اس.ا.)، کارد دسته	چکولی دادن: ب. چکولک به معنی آخر (بی.)
چوبی نامرغوبی که کولیهامی سازند. (قا.)	چک: چوبک‌هایی که سر آن دام می‌پچند. (ا.و.) /
چکرزه: ب. چکرزیه (بی.)	چوبک‌های سر تیزی که برای راندن گاو بکار می‌برند.
چکره: قطره، چکه (فر. = ف)	(ا.و.)
چکرزه: خرد خرد، به افساط (اس.ا.)	چک: هاست چکیده (ا.و.) / مسخره (مش. = ف) / سیلی
چک زدن: چیزی را به دندان کندن (ا.و.) / خرامیدن و	که بریس سرزنند. (ا.و.) / خمیده، منحنی (ا.و.)
مستی کردن کبوتر (ا.و.)	چک: هاست چکیده (بخ.ا.) / شقیقه (بخ.ا.)
چک زده: خوشه‌های کوبیده گندم و جورا با چهارشاخ به	چک‌های: کسی که پشت بچه‌های امرد را گرفته و باعث
هم زدن (قا.)	آزار آنان شود. (ا.و.)
چکش آبور: یک جور چکش است که یک سر آن چکش	چک: چراغ: چراغ تیل سوز، چراغ روغن سوز (ا.و.)
و سردبگش انبر است. (ا.و.)	چک: چکه شدن: چندش شدن کسی (ا.و.)

در برخی دیگر از فرهنگ‌ها، برای نشان دادن تلفظ آوانوشته، با استفاده از الفبای آوانگاری (الفبای آوانگار آمریکای شمالی و یا الفبای آوانگار بین‌المللی)، به کار رفته است. بسیاری از منابع درباره زبان فارسی، مانند *آواشناسی زبان فارسی* (ثمره ۱۳۷۸) و گویش‌ها از الفبای آوانگار آمریکای شمالی استفاده کرده‌اند. این الفبا به اندازه الفبای آوانگار بین‌المللی کامل نیست، اما برای خوانندگان آشناتر است. بنابراین در آثاری که به ویژگی‌های صرفی و نحوی و یا ثبت تلفظ در فرهنگ‌ها می‌پردازند استفاده از اولی آسان‌تر و پرکاربردتر است (مدرسی قوامی ۱۳۹۶).

در بخش آوانوخته، اغلب فرهنگ‌ها از سیستم واج‌نویسی یا آوانویسی کلی استفاده می‌کنند. این امر به دلیل رواج این سیستم و آشنایی مخاطب با آن است. در موارد تخصصی‌تر نیز آوانگاری بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرد. البته در میان واژه‌نامه‌های گویشی کمتر اثری را با این ویژگی می‌توان یافت.

نکته قابل توجه آن است که در به کارگیری هر یک از این روش‌ها رعایت یکدستی لازم و ضروری است. این در حالی است که در برخی فرهنگ‌های گویشی مورد بررسی، استفاده از الفبای آوانگاری به طور غیردقیق و نایکدست انجام شده است. مثلاً، در نمونه ۷ برای نشان دادن صدای «چ» از حرف c استفاده شده که معمول نیست. صدای «آ» نیز در واژه‌های «چرا» و «چرا» با دو نویسه متفاوت یعنی a (در چانه) و â (در چارک) نشان داده شده و در واژه‌های «چاقو»، «چاق» و «چیچ»، برای نویسه «ق» دو نشانه آوایی، یعنی ç و q، به کار رفته که به نظر می‌رسد به تلفظ دقیق آن مربوط نیست.

نمونه ۷. از گویش/فتری (همایون ۱۳۷۱)

cârek	چارک
câšt	چاشت
câł	چاق
câł u	چاقو
câlê	چاله
zenaqdon	چانه
câh	چاه
câyi	چای
cap	چی ^{۸۴}
coboq	چیچ
caxe	چنخ ^{۸۵}
carâ	چرا
cera	چرا ^{۸۶}

نمونه دیگر از نایکدستی در به کارگیری الفبای آوایی یک سیستم آوایی در نمونه ۸ مشاهده می‌شود. در این مثال، فرهنگ‌نویس صدای «خ» را با حرف x نشان داده، در حالی که برای نشان دادن صدای «ش» از sh به جای š، استفاده کرده است.

نمونه ۸. از واژه‌نامه گویش بردسیر (برومند سعید ۱۳۷۰)

zozeri	خوزری
	سحرايي که در آن خیار و خربوزه، هندوانه کاشته باشند
zozeri bun	خوزری‌بون
	کسی که خوزری را در هنگام دادن محصول نگهداری می‌کند
xoshgul	خوشگول
	کودک عمبانی را رام کردن

در نمونه ۹، از الفبای آوانگار آمریکای شمالی استفاده شده، که در اینجا نیز یکدستی رعایت نشده و در آن، صدای «ج» با نویسه ژ به جای ژ نشان داده شده است. در این مثال، برای نشان دادن صدای «گ» به جای g در جدول الفبای آوانگار آمریکای شمالی از نویسه g استفاده شده است.

نمونه ۹. از واژه‌نامه و گویش گاوکشک (موسوی ۱۳۷۲)

خزوک	yazikak	غزیکک
یکنوع جیرجیرک	čezāk	چزاکک
آخوندک (سیدک)	čenāka	چناکه
موریانه	rošmīz	رشمیز
موریانه	mūrjuma	مورجومه
پشه مخصوص حیوانات	šišpu ^{۴۱}	سیس‌پو
قورباغه	qorbak	قربک
قورباغه	baq	بق
جیرجیرک	kodak	کدک
خرچنگ	kerenjāl	کرنجال
عنکبوت	gomborak	گم‌برک
یک نوع زنبورکوهی	gonjšīr	گنج‌شیر
زنبورعسل	maš	مش
کندوی عسل	ara	ار
موش	mošk	مشک

۴.۱.۲. ضرورت هماهنگی میان تلفظ و آوانوشتہ

در برخی از فرهنگ‌های مورد بررسی، مواردی وجود دارد که در آنها املاي سرمدخل با تلفظ ارائه‌شده برای آن همخوانی ندارد که البته احتمال اشتباه تایپی و صوری نیز وجود دارد که

هنگام ویرایش توسط نویسنده قابل رفع بوده است. در نمونه ۱۰، تلفظ واژه «دیم کلاهک» با سرمدخل همخوانی ندارد.

نمونه ۱۰. از بررسی گویش فینی (نجیبی فینی ۱۳۸۱)

	دیگ کوچک	doht	دَهِت
deym	دیم		دختر
	دم، دنباله	dohteka	دَهِتکه
dimpāzg	دیم پازگ (س)		دخترک
	خارکی که نیمی از آن به خرما تبدیل شده باشد.	dohtolūk	دَهِتلوک
deymkalāk	دیم کلاهک		عروسک
	دم افراشته	dahay	دهغ
dimmoγ	دیم مَغ (س)		پرز، پرز خوشه جو، گندم، علف و غیره
	اتهای نخلستان	dahan	دهن
deyvāl	دیوال		دهان
	دیوار	dohūl	دَهِول

۴. ۱. ۲. ۳. گونه‌های تلفظی سرمدخل

در فرهنگ‌های یک یا دو زبانه (گویشی)، در مواردی که واژه دارای بیش از یک تلفظ است، گونه‌های مختلف تلفظی به شیوه‌های گوناگون - با استفاده از خط کج، پرانتز و یا قلاب - نشان داده می‌شوند. برای این کار ممکن است تلفظ‌های گوناگون واژه به صورت کامل درج شوند و یا تنها بخش متفاوت تلفظ داخل پرانتز یا قلاب قرار بگیرد. در نمونه ۱۱، گونه‌های تلفظی در یک مدخل به طور کامل و در مدخل دیگر تنها بخش متغیر داخل پرانتز آمده است.

نمونه ۱۱. از فرهنگنامه بومی سبزوار: واژه‌های گویش سبزواری همراه با شرح، معنی و شاهد مثال

resmun(resmu)	رسمون (رسمو) (۱) رسمان - طناب ضخیم.
re(u)sundan	رسوندن (روسوندن) (ص) رسانیدن.

در بیشتر واژه‌نامه‌ها، تنوع املا و آوای سرمدخل تنها در جای اصلی نشان داده شده و به صورت‌های دیگر املا در جای الفبایی خود ارجاع داده نشده، به طوری که خواننده اگر صورت دوم سرمدخل را بداند ممکن است نتواند آن را بیابد، به‌ویژه در مدخل‌هایی که جای الفبایی

آنها بسیار متفاوت و دور از هم است. در نمونه زیر (نمونه ۱۲)، این ارجاع در مدخل *گل سو* / *سو* و ارجاع آن در *گل سو* ← *گل سو* / *سو* نشان داده شده است:

نمونه ۱۲. از *واژه‌نامه گویش ابیانه* (صناعتی و همکاران ۱۳۹۴)

گل سو / *سو* ~ *سو* *ge'1 su' ~ suz* گردسو

(چراغ)

گل سو *gö'1 sü* گل سرخ

گل سو ← *گل سو* / *سو* ~ *سو*

گل سو *gol-essu'n* گلستان

۴.۲.۱.۴. تکیه

در فرهنگ‌های گویشی مورد بررسی، اطلاعات آوایی شامل صورت آوایی و گونه‌های دیگر تلفظ است و در معدودی از آنها، جایگاه تکیه درج شده است، مانند آوانویسی مدخل‌ها در نمونه ۱۲. در این واژه‌نامه در واژه‌های چندهجایی، جایگاه تکیه پس از واکه هجای تکیه‌بر با علامت ' نشان داده شده است.

۴.۱.۳. ساختواژه

همان‌طور که در بخش ۳.۱.۳ ذکر شد، اطلاعات ساختواژی در فرهنگ شامل اطلاعات مربوط به تصریف و واژه‌سازی است. در زیر به عناوین صورت‌های صرفی برای بخش تصریف و عناصر واژه‌ساز برای بخش واژه‌سازی پرداخته می‌شود.

۴.۱.۳.۱. صورت‌های صرفی

به طور کلی، در فرهنگ‌نویسی صورت‌های صرفی‌ای که کاربر قادر به ساختن آنها نیست در فرهنگ ارائه می‌شوند. در همین راستا، صورت‌های صرفی باقاعده در فرهنگ مدخل نمی‌شوند و فقط صورت‌های بی‌قاعده در فهرست اصلی مدخل‌ها جای می‌گیرند. اطلاعات تصریفی در فرهنگ‌های گویشی شامل مواردی همچون شمار و جنس برای اسم، درجه برای صفت و ستاک حال و گذشته و صیغه‌های مربوط به زمان‌ها برای افعال است. بنا به قرارداد و مانند سایر فرهنگ‌ها، در فرهنگ‌های گویشی نیز بهتر است اسم و صفت به صورت مفرد مذکر و فعل به صورت مصدر مدخل شوند.^۱

۱. در برخی از زبان‌ها، مانند عربی، فعل به صورت مفرد مذکر ماضی مدخل می‌شود.

سؤال مهمی که در مورد صورت‌های صرفی مطرح می‌شود آن است که آیا بهتر است این صورت‌ها در فهرست اصلی فرهنگ جای بگیرند یا در بخش‌های دیگر، همچون مقدمه یا مؤخره، گنجانده شوند. در پاسخ می‌توان گفت گنجاندن صورت‌های صرفی در بدنه اصلی فرهنگ توصیه نمی‌شود، زیرا این کار علاوه بر افزایش حجم کتاب، سبب می‌شود صورت‌های صرفی از نظر جایگاه الفبایی در بخش‌های مختلف فهرست اصلی و میان مدخل‌های گوناگون پراکنده شوند. به منظور ارائه اطلاعات بیشتر می‌توان فهرستی از ستاک حال و گذشته فعل‌ها، وندهای تصریفی و شناسه‌ها را در مقدمه یا پیوست فرهنگ گنجانند. این درحالی است که در معدود فرهنگ‌های گویشی، مانند گویش میغانی (نمونه ۱۳)، صورت‌های صرفی داخل واژه‌نامه فهرست شده و در مواردی، مدخل‌های دیگر میان این صورت‌های صرفی قرار گرفته و به لحاظ الفبایی بین این صورت‌ها فاصله ایجاد کرده‌اند:

نمونه ۱۳. از گویش میغانی (شاه‌حسینی و نادری ۱۳۹۴)

hennterese	هننترسه	نمی‌ترسد
henntercke	هنترکه	نمی‌ترکد
henenjombe	هننجمبه	نمی‌جنبد
henndānom	هنندانم	نمی‌دائم
henenqerre	هننقر	نمی‌چرخد
henonkone	هننکنه	نمی‌کند
henngom	هننگم	نمی‌گویم
henengan	هننگن	نمی‌گویند
henenge	هننگه	نمی‌گوید
henengire	هننگیر	نمی‌گیرد
heno	هنو	هنوز
henevine	هنوینه	نمی‌بیند
hoxāne	هوخوانه	می‌خواند
hoxāye	هوخوایه	می‌خواهد
hoxore	هوخوره	می‌خورد

۱. ۲. ۳. ۴. عناصر واژه‌ساز

از جمله پرسش‌هایی که در حوزه واژه‌سازی مطرح می‌شود این است که آیا در مقدمه فرهنگ موردنظر به عناصر واژه‌ساز همچون وندها اشاره شده، آیا مؤلف توانسته است عناصر زایای گونه زبانی موردنظر را تفکیک و تقطیع نماید و آیا این عناصر در داخل مدخل‌ها تقطیع شده‌اند یا

خیر. بدیهی است که دیدگاه همزمانی و یا درزمانی فرهنگ‌نویس در تعیین وندها و وندواره‌های زایا و غیرزایا در گویش مورد مطالعه مؤثر است.

یک راه برای مشخص کردن تکواژها، به طور کلی، و وندها، به طور خاص، استفاده از روش واژ-واجی مفصل است. در این روش، در واژه‌های غیربسیط، تکواژهای تشکیل‌دهنده واژه را با خط تیره در آوانوشته جدا می‌کنند^۱. این روش در برخی از فرهنگ‌های فارسی از جمله فرهنگ روز سخن (۱۳۸۳) مورد استفاده قرار گرفته است. در برخی از فرهنگ‌های گویشی، به وندهای زایا اشاره‌ای نشده و در برخی دیگر، شیوه واژ-واجی مفصل (تقطیع تکواژی) به صورتی نایکدست به کار رفته است.

در نمونه ۱۴ در زیر، با وجود آنکه در مقدمه واژه‌نامه یزدی (افشار و محمدی ۱۳۸۲: سی‌ونه) عنوان شده است که پسوند -ok بازمانده از زبان پهلوی است و «در بیان معنی تصغیر، تحقیر و یا تحبیب» به کار می‌رود، در بدنه فرهنگ و در آوانوشته واژه «هیکلک» تقطیعی صورت نگرفته است. این در حالی است که در واژه «هیزدرد»، که یک واژه مرکب محسوب می‌شود، واژه‌های تشکیل‌دهنده در آوانوشته با خط تیره جدا شده‌اند.

نمونه ۱۴. از واژه‌نامه یزدی (افشار و محمدی ۱۳۸۲)

huločok	هولوچک
	چغاله میوه.
hovvan	هوون □
	هاون.
hiz-dard	هیز درد
	آدم سخت درد، نازک‌نارنجی.
heykalok	هیکلک
	مصغر هیکل است.

این نایکدستی در جداسازی تکواژها در نمونه ۱۵ نیز به چشم می‌خورد. در اینجا عنصر واژه‌ساز -hom، که معنای یکسان بودن را می‌رساند، در دو مدخل اول، یعنی «همسایه» و «همشهری» با خط تیره در آوانوشته مشخص شده، در حالی که در مدخل آخر به آن اشاره‌ای نشده است.

۱. در این شیوه، در آوانگاشت، تکواژهای آزاد واژه‌های غیربسیط را تفکیک می‌کنند (طیب‌زاده قمصری، ۱۳۶۸: ۷۹)

نمونه ۱۵. از گویش میمه‌ای، (فتحی بروجنی ۱۳۹۲)

hom-seya همسایه

hom-šahrī همشهری

hom šā

دو نفر که از نظر قد و اندازه هم

هستند.

در نمونه ۱۶، پسوند تصغیر -eka- در آوانوشتۀ واژه «دَهتکه» جدا و متمایز نشده است.

نمونه ۱۶. از بررسی گویش فیینی، (نجیبی فیینی ۱۳۸۱)

doht دَهت

دختر

dohteka دَهتکه

دخترک

dohtolūk دَهتلوک

عروسک

۲.۴. اطلاعات معنایی

همان گونه که در بخش نظریه اشاره شد اطلاعات معنایی دربرگیرنده معادل یا معنی است که در آن می‌توان به زیربخش‌های انطباق معادل با مقولۀ دستوری، نقش زبان معیار در معادل‌ها، پیروی از الگوی تعریف‌نگاری، تفکیک معنایی و اطلاعات تکمیلی (مترادف، متضاد و سایر روابط واژگانی) اشاره کرد.

۲.۴.۱. معادل‌ها

همان طور که پیش‌تر گفته شد، در فرهنگ‌های دوزبانه اطلاعات معنایی عمدتاً به صورت ارائه معادل برای واحدهای واژگانی است. در این راستا می‌توان از دو نوع معادل، یعنی معادل ترجمه‌ای^۱ و معادل توضیحی^۲، نام برد. معادل‌های نوع اول همان معادل‌های واژگانی‌اند که قابل‌جای‌گذاری در متن زبان مقصد هستند، در حالی که معادل‌های توضیحی اطلاعاتی درباره محتوای سرمدخل به کاربر ارائه می‌دهند و کارکردی مانند تعریف دارند. معادل‌های توضیحی بیشتر در مواردی که در زبان مقصد واژه‌ای برای واژه زبان مبدأ وجود ندارد، مانند مفاهیم

1. translational equivalent
2. explanatory equivalent

فرهنگ‌ویژه، مناسب‌ترند. این معادل‌ها واجد ویژگی‌های تعریف‌اند، به این معنا که غالباً از الگوی تعریف تحلیلی پیروی می‌کنند و در نگارش آنها با استفاده از جنس و فصل، به معنای سرمدخل اشاره می‌شود. همچنین در صورت نیاز، در این‌گونه معادل‌ها اطلاعات دانشنامه‌ای نیز ارائه می‌شود (Hartmann & James, 1998).

۴.۲.۱. انطباق معادل با مقوله دستوری

از آنجایی که فرهنگ‌های گویشی در دسته فرهنگ‌های دوزبانه جای می‌گیرند، در این‌گونه فرهنگ‌ها به جای تعریف سرمدخل، عمدتاً معادل آن به زبان مقصد (در اینجا فارسی) ارائه می‌شود. در این‌گونه فرهنگ‌ها نیز مانند فرهنگ‌های یک‌زبانه لازم است معادل یا معنا‌طوری نگاشته شود که مقوله دستوری معادل با مقوله دستوری سرمدخل انطباق داشته باشد. در تعدادی از فرهنگ‌های مورد بررسی، عدم انطباق در این زمینه دیده می‌شود. در نمونه ۱۷، مدخل «خوشگول» و معادلی که برای آن ارائه شده از نظر مقوله دستوری انطباق ندارند.

نمونه ۱۷. از واژه‌نامه گویش بردسیر، برومند سعید (۱۳۷۰)

خوزری	xozeri	سحرایی که در آن خیار و خربوزه، هندوانه کاشته باشند
خوزری‌بون	xozeri bun	کسی که خوزری را در هنگام دادن محصول نگهداری می‌کند
خوشگول	xoshgul	کودک عصبانی را رام کردن

به همین ترتیب، در نمونه ۱۸، برای واژه «چندلو» که به صورت اسم مدخل شده معادل فعلی داده شده است.

نمونه ۱۸. از گویش میغانی (شاه‌حسینی و نادری ۱۳۹۴)

چمبولوک	čomboluk	نیسگون
چندل	čondol	دو زانو نشستن
چندلو	čondolo	روی دو پا نشستن؛ چمباتمه
چندر	čonzar	چقدر، چه مقدار
چندون	čenaqdon	چینه دان
چنه	čene	چانه

در نمونه ۱۹ نیز، برای مدخل «خورده خونی کردن» که فعل (مصدر) است معادل اسمی داده شده:

نمونه ۱۹. از واژه‌نامه گویش بردسیر، (برومند سعید ۱۳۷۰)

xord zemino bord asemun خورد زمین و برد آسمون

چیزی که گم شده و پیدا نشود

xorde xuni kerdan

خورده خونی کردن

مقدمه چینی برای دریافت چیزی

۲. ۱. ۲. ۴. استفاده از زبان معیار در معادل‌ها

نکته دیگر در مورد اطلاعات معنایی در فرهنگ‌های مورد بررسی آن است که گاه معادلی که برای سرمدخل گویشی ذکر می‌شود به جای آنکه از میان واژه‌های فارسی معیار انتخاب شود، خود واژه‌ای گویشی، کهن و غیررایج است. در مواردی که اطلاعات معنایی به صورت تعریف است نیز از زبان غیرمعیار و ساختار غیرمعمول در فارسی امروز استفاده می‌شود.^۱ در نمونه‌های زیر (نمونه ۲۰)، معادل مدخل اسمی «پشگ»، فعلی ارائه شده و در سایر مدخل‌های این فرهنگ و نیز در نمونه ۲۱ از زبان غیرمعیار برای ارائه معنا استفاده شده است:

نمونه ۲۰. از واژه‌نامه بوربسه (افشار ۱۳۷۷)

بیخ	ته دیک را گویند یعنی بقیه طعامی که	و شخص مهمل و سقبه را گویند.
در تک دیگ برشته شده.	۱۱۵ پشگ	قرعه زدن و نوعی است از سبد که
بُنکِلاچ	نانی که از بقایای خمیر که به	انگور را بدان حمل و نقل کنند.
اطراف طشت متفرق است ترتیب دهند و	۱۱۶ پشگیل	پشک و فضله حیوانات را گویند.
چون ناهموار و غالباً صاحب تقعیرات و	۱۱۷ پوه	پود را گویند و تار را «تانه» گویند.
تحدییات است صورت مجذّر را به آن	۱۱۸ بیل خوه	بیلی را گویند که سر آن پهن
مانند کنند.		باشد.
پیوان	استقبال گوسفند و غیره را که از رمه	۱۱۹ پنگول (و) پبقار
و گله جدا نموده به خانه آمده.	۱۲۰ پشم و پقال	خاشاک را گویند.

۱. برای یافتن واژه‌های معیار و پرسامد فارسی، فرهنگ‌نویس می‌تواند به فرهنگ‌های فارسی یک‌زبانۀ به‌روز، مانند فرهنگ سخن (۱۳۸۲)، و یا فرهنگ‌ها/فهرست‌های بسامدی، مانند فرهنگ بسامدی: بر اساس پیکره متنی زبان فارسی امروز (بی‌جن خان و محسنی، ۱۳۹۷) مراجعه کند.

نمونه ۲۱. از *واژه‌نامه بوربسه* (همان)

مُل آمدن طالب‌شدن ماده‌گاو است فحل‌را.	۶۴۹	مورچانه مورچه
مامازرا سوسمار است.	۶۵۰	مورچانه هُمَری مورچه بزرگ که باهای
ماولان نوعی از انگور.		بلند دارد.
مُغَوُک بیدمشک و چیزی شبیه به آن	۶۵۱	ملیچه گنجشک را گویند.
است که از سایر بیدها ظاهر می‌شود.	۶۵۲	ملیچه هُمَری نیز گنجشک مخصوص
میوانه شاخ‌ناک را گویند.		است.

۴. ۱. ۲. ۳. پیروی از الگوی فرهنگ‌نگاشتی در تعریف

در نمونه ۲۲ از گویش گاوکشک، توضیح یا تعریف ارائه‌شده برای سرمدخل با الگوی تعریف تحلیلی مطابقت ندارد. علاوه بر آن، در این تعریف واژه گویشی به کار رفته است.

نمونه ۲۲. از *واژه‌نامه و گویش گاوکشک* (موسوی ۱۳۷۲)

چاسدون	časadun	گله‌ها، ظهر به آغل بر می‌گردند، هم برای دوشیدن شیر و هم استراحت، به این عمل چاسدون گویند.
شوچر	šov čar ^{۳۸}	شب‌چر، شپهای مهتاب بهار گله را به چرا می‌برند و به این کار شوچر گویند.
الهنگ	olhang	آوای جدا کردن گوسفندان از یکدیگر.
بی‌بی	bēy bēy	آوای فراخواندن پرندگان اهلی به خانه.
پشته	pešta	آوای دور کردن گربه

۴. ۱. ۲. ۴. تفکیک معنایی

نکته دیگر در مورد اطلاعات معنایی آن است که در فرهنگ‌های امروزی، در مدخل‌های چندمعنا، معانی گوناگون با شماره از یکدیگر تفکیک می‌شوند و به ترتیب بسامد به دنبال یکدیگر قرار می‌گیرند. در برخی از فرهنگ‌های موردبررسی، به این موضوع توجه شده است، اما مشخص نیست که این معانی گوناگون بر چه اساسی مرتب شده‌اند، این در حالی است که در مقدمه نیز به این موضوع اشاره‌ای نشده است، مانند نمونه ۲۳:

نمونه ۲۳. از *فرهنگ عامه گزستان (شهر بافق یزد)* (میرعلمی ۱۳۸۳)

وارفتن: /raftan/ - ۱- عرق کردن و تغییر
حالت بدن بر اثر خجالت یا خوردن غذایی که
سازگار طبع نباشد ۲- شکفتن غنچه
وازدام شده: /zadām šode/ - تنفر موقتی از
غذا یا کسی
وازدن: /zadan/ - ۱- جدا کردن بهترین شیء
از بقیه ۲- سیر مفرط و عقب‌نشینی یکی از
نامزدها در ازدواج

در نمونه ۲۴ نیز معانی گوناگون سرمدخل تفکیک نشده و به دنبال یکدیگر آمده‌اند.

نمونه ۲۴. از فرهنگنامه بومی سبزوار: واژه‌های گویش سبزواری همراه با شرح، معنی و شاهد مثال شعری (محتشم ۱۳۷۵)

tâs-kobâb

تاس کباب (۱)

قابلمه پهن و کم ارتفاع که مخصوص سرخ کردن بعضی مواد غذایی در روغن است - ماهی‌تابه - نوعی غذا که مواد اصلی آن را سیب زمینی، گوشت و پیاز تشکیل می‌دهد.

در مواردی که برای واژه سرمدخل دو یا چند معادل در زبان مقصد وجود دارد، فرهنگ‌نویسان معمولاً این معادل‌ها را به دنبال هم می‌آورند و آنها را با ویرگول یا نقطه‌ویرگول جدا می‌کنند. در نمونه‌های ۲۵ تا ۲۶، واژه‌های «جانور» و «تند/سریع» که دو معادل دارند دوبار مدخل شده‌اند. این روش در فرهنگ‌نویسی معمول نیست و سبب سردرگمی کاربر می‌شود.

نمونه ۲۵. از گویش کردی مهابادی (کلباسی ۱۳۶۲)

بَرَمال	barmâl	جانماز
جانَوَر	jânawar	جانور
دَعْبَا	da?bâ	جانور
تَوَلَه	tōla	جبران، انتقام

نمونه ۲۶. از گویش کردی مهابادی (کلباسی ۱۳۶۲)

دَرپِه	darpē	تنبان
تَمبَل	tambal	تنبل
تند	tund	تند، سریع
پرتاو	pirtâw	تند، سریع
ساغ	sâγ	تندرست
ساغی	sâγī	تندرستی
تَنگ	tang	تَنگ
تَنگه	tunga	تُنگ
دَراو	darâw	تَنگه
تندور	tandūr	تنور
بِه خَوَوِه	baxōwa	تنومند
تَنیا	tanyâ	تنها
بِه تَنه	batanē	تنها

۴. ۲. ۱. ۵. اطلاعات تکمیلی: مترادف، متضاد و سایر روابط واژگانی

یکی دیگر از انواع اطلاعات معنایی که در مدخل ممکن است درج شود مترادف و متضاد و یا توضیحات تکمیلی است. این اطلاعات برای تدقیق معنا بسیار کارآمد است و در درک بهتر معنا به مخاطب کمک می‌کند. بسامد ارائه این اطلاعات در واژه‌نامه‌های گویشی بسیار پایین است. در مواردی هم که اطلاعاتی داده شده، اطلاعات غیردقیق بوده و به تفاوت این مترادف‌ها اشاره نشده است. البته یک دلیل می‌تواند این باشد که تفکیک مترادف‌ها و متضادها و تعیین مرز برای آنها دشوار بوده و علاوه بر دانش ادبی و زبان‌شناختی، نیازمند مراجعه به پیکره زبانی جامع است و چنین پیکره‌ای برای گویش‌ها در دسترس نیست. با این حال، در موارد معدود، این اطلاعات تکمیلی در فرهنگ گویشی ارائه شده‌اند، مانند مترادف‌ها و متضادها در مدخل‌های «اوشنوشا» و «وکش» در نمونه ۲۷ که با برچسب‌های «مت» و «مق» مشخص شده‌اند:

نمونه ۲۷. از واژه‌نامه گویش/بیانه (صناعتی و همکاران ۱۳۹۴)

اوشنوشا/ اشنوشا

ʔušnuʃā/ ʔušnuʃā/ ʔöšnuʃā

عطسه مت: عطسا

ʔušnuʃā kaʔrd-an اوشنوشا کردن

عطسه کردن مت: صاور امین؛ عطسا

کردن

ʔov ʔoʔrā/ ʔāw ʔuʔra اُو غُرا/ او غوره

آب غوره

اُو کَش ʔoʔv keš ۱- آبکش (ظرف) مت:

کاش بلنا ۲- آبکش (نوعی پخت برنج)

مت: دم پخ/ دمی؛ کاتا

۳.۴. ویژگی‌های هم‌نشینی

در این بخش به مقوله دستوری و ساخت‌های نحوی، باهم‌آیی‌ها و ضرب‌المثل‌ها پرداخته می‌شود:

۳.۴.۱. مقوله دستوری

در مورد لزوم ذکر مقوله دستوری در فرهنگ‌های گویشی دو دیدگاه وجود دارد. برخی معتقدند در این‌گونه فرهنگ‌ها نیازی نیست که مقوله دستوری مقابل سرمدخل ذکر شود، زیرا در این فرهنگ‌ها، زبان مقصد فارسی است و فرض بر این است که کاربر فارسی‌زبان خود قادر است به مقوله دستوری واژه گویشی پی ببرد. برخی دیگر نیز به دلیل آنکه برای گویش‌های بومی جایگاهی همچون سایر گونه‌های زبان قائل هستند، آوردن این نوع اطلاعات را ضروری می‌دانند. نکته دیگری که باید مدنظر قرار گیرد میزان اطلاعات دستوری ارائه‌شده در فرهنگ است. این اطلاعات به عواملی همچون گستره فرهنگ و حجم آن بستگی دارد. علاوه بر میزان اطلاعات، اختلاف در نامگذاری برچسب‌های دستوری نیز می‌تواند مشکل‌ساز باشد. با این حال، در صورتی که فرهنگ‌نویس تصمیم بگیرد مقوله دستوری را ذکر کند، لازم است حداقل برچسب‌های دستوری اصلی، مانند اسم، فعل (مصدر)، صفت، قید، ضمیر، حرف اضافه و حرف ربط را در فرهنگ بگنجاند.

در اغلب فرهنگ‌های گویشی در ایران، مقوله دستوری سرمدخل درج نمی‌شود. مشکل اینجاست که در این مورد نیز نایکدستی دیده می‌شود؛ مثلاً، گاه تنها به برخی مقوله‌ها- عمدتاً اسم و صفت- پرداخته می‌شود و تقسیم‌بندی‌های فرعی‌تری از آنها در فرهنگ مشخص می‌گردند. در نمونه ۲۸، همان‌طور که در جدول اختصارات فرهنگ آمده است، برای اسم مصغر، اصطلاح و مصدر، که برچسب‌های دستوری رایجی نیستند، در فرهنگ موردبررسی برچسب اختصاص داده شده، حال آنکه برای سایر مقولات اصلی دستوری (مانند اسم، صفت، فعل) چنین تقسیم‌بندی‌ای دیده نمی‌شود.

نمونه ۲۸. از گویش دماوندی (علمداری ۱۳۸۴)

نشانه‌های اختصاری

اصطلاح	اصطلاح
اسم مصغر:	اسم مصغر:
توکی:	توکی:
توزانه:	توزانه:
چلند:	چلند:
سحاشیه:	سحاشیه:
سمنانی:	سمنانی:
صفحه:	صفحه:
صفحات:	صفحات:
عامیانه:	عامیانه:
غیرمستعمل:	غیرمستعمل:
کم استعمال:	کم استعمال:
کنایه:	کنایه:
مجازی:	مجازی:
مصدر:	مصدر:
مصغر:	مصغر:

پژوهش‌های زبان‌شناسی و مطالعات فرهنگی
سال هفتم علوم انسانی

۲.۳.۴. ساخت‌های نحوی، باهم‌آیی‌ها و ضرب‌المثل‌ها

در واژه‌نامه‌های گویشی اشاره‌ای به ساخت‌های نحوی و باهم‌آیی‌ها نمی‌شود، زیرا واحد پایه در این فرهنگ‌ها واژه است و برای بررسی چنین مواردی تهیه پیکره‌ای نحوی از گویش موردنظر ضروری می‌باشد^۱. به طور کلی می‌توان گفت که در فرهنگ‌های گویشی به ویژگی‌های نحوی چندان پرداخته نشده است، تنها در موارد معدود ترکیبات وصفی و اضافی مدخل شده‌اند.

۱. پیکره‌های نحوی بیشتر برای بررسی دستوری گویش‌ها به کار می‌روند.

گفتنی است که فرهنگ‌هایی وجود دارند که به طور خاص به اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های یک گویش یا زبان پرداخته‌اند. سنقر، گویش سنقری و ضرب‌المثل‌های سنقری (حدیدی ۱۳۹۷)، گویش میغانی (شاه‌حسینی و نادری ۱۳۹۴)، فرهنگ ضرب‌المثل‌های مازندرانی (انصاری ۱۳۸۵) و گزیده‌ای از ضرب‌المثل‌های بروجردی (اسفندیاری ۱۳۷۸) از آن جمله‌اند که حجم مقاله اجازه پرداختن به آنها را نمی‌دهد. در این فرهنگ‌ها نیز نایکدستی در ارائه اطلاعات و بی‌توجهی به اصول زبان‌شناختی و فرهنگ‌نویسی دیده می‌شود.

۴.۴. ویژگی‌های کاربردی

تصویر، مثال و برچسب سه مقوله‌ای است که ذیل ویژگی‌های کاربردی مورد بررسی قرار می‌گیرند:

۴.۴.۱. تصویر

شاید بتوان گفت که در دهه‌های اخیر استفاده از تصویر در فرهنگ‌ها رو به کاهش گذاشته و ارائه اطلاعات زبانی اهمیت بیشتری یافته است. البته مسئله حجم فرهنگ و رعایت اقتصاد در چاپ واژه‌نامه‌ای با تصاویر متعدد نیز بی‌تأثیر نبوده است. در هر حال در فرهنگ‌های گویشی هم چنین گرایش دیده می‌شود. نکته جالب توجه این است که در فرهنگ‌های تصویری و واژه‌نامه‌های تخصصی حرفه‌ها و پیشه‌ها، تصاویر کاربرد تخصصی خود را حفظ کرده و همچنان به کار می‌روند. در نمونه ۲۹، در واژه‌نامه توصیفی معماری و حوزه‌های وابسته در گویش میبد (شجاع رضوی ۱۳۸۴) از تصویر استفاده شده است.

نمونه ۲۹. از واژه‌نامه توصیفی معماری و حوزه‌های وابسته در گویش میبد (شجاع رضوی ۱۳۸۴)

حوض خونه [hówz- xune]
بادگیر چار طرفه، بادگیر چار رو [bā d- gir- e čā r- taraf- e]
آبنما؛ آبگیری در بنا [bā d- gir- e čā r- ru]

بادگیری که از چهار سو چشمه دارد

۴.۴.۲. مثال

در بخش مثال با انواع روشنگری و ناروشنگری از یک سو و مسئله مثال و شاهد از سوی دیگر سروکار داریم که در زیر به اختصار به آنها می‌پردازیم:

۴.۴.۲.۱. مثال روشنگر و مثال ناروشنگر

همان‌گونه که اسونسن (۲۰۰۹) بیان می‌کند، مثال‌ها در بردارنده اطلاعات معنایی و هم‌نشینی هستند. در برخی فرهنگ‌ها، از مثال ناروشنگر استفاده می‌شود که کمکی به درک معنا نمی‌کند و هدف از ذکر آن، نشان دادن واژه در بافت کاربردی است. در فرهنگ‌های گویشی که زبان مقصد در آنها فارسی است، نیاز به استفاده از مثال روشنگر کمتر وجود دارد و مثال‌ها عمدتاً برای رفع ابهام به کار می‌روند، مانند نمونه ۳۰ در زیر:

نمونه ۳۰. از فرهنگ عامه گزستان (شهر بافتی یزد) (میرعلمی ۱۳۸۳)

وا دیدن: /didan/ -/ پیندا کردن. «من دوتا
ساعت وادیدم.»

۴.۴.۲.۲. مثال و شاهد

مثال‌ها در فرهنگ‌های گویشی (در صورت وجود) اغلب از ذهن گویشوران و نه متون استخراج می‌شوند. در موارد نادری نیز نمونه‌هایی از متون شفاهی یا کتبی قابل استناد، مانند کتاب‌های داستان، شعر و غیره ذکر می‌گردد که شاهد نام دارد. مثال یا شاهد در این‌گونه فرهنگ‌ها معمولاً به صورت جمله نوشته می‌شود تا کاربرد سرمدخل در داخل بافت نشان داده شود. در نمونه زیر برای «شیبه کردن»، مثالی در گیومه به صورت جمله به کار رفته که ترکیبی از فارسی و بهابادی است:

نمونه ۳۱. از فرهنگ مردم بهاباد: واژه نامه گویش بهابادی و تاریخ بهاباد (رضوی بهابادی ۱۳۸۲)

sibe

شیبه

۱- روانه، جاری.

۲- سرازیر.

شیبه کردن (شدن)

۱- جاری ساختن: «آب را شیبه کردند.»

۲- سروته کردن، سرازیر کردن: «سطل آب را شیبه کرد روی سرم.»

در حالی که بهینه‌ترین حالت این است که شاهد یا مثال از جمله یا عبارت گویشی و ترجمه آن به فارسی معیار ذکر شود، مانند نمونه زیر:

نمونه ۳۲. از واژه‌نامه گویش ایبانه (صناعتی و همکاران ۱۳۹۴)

قَسِر qā'ser نازا (حیوان) > نِن گَا قَسِرَا

این گاو نازا است.<

در نمونه ۳۲، مثال در انتهای‌ترین بخش از اطلاعات یک مدخل، داخل دو زاویه یا < > در حالی درج شده که ابتدا جمله گویشی و سپس ترجمه آن به فارسی ارائه شده است.

۳.۴.۴. برچسب

در بحث برچسب با انواع آن و توضیح کاربردی روبرو هستیم که در زیر بررسی می‌شوند:

۳.۴.۴.۱. انواع برچسب

در فرهنگ‌های گویشی، واژه‌ها اغلب متعلق به زبان گفتار هستند و واژه‌های تخصصی در چنین فرهنگ‌هایی دیده نمی‌شود. با این حال، ممکن است برخی از واژه‌ها ویژگی‌های دیگری نیز داشته باشند که باید به آنها اشاره شود، مثلاً کاربرد واژه در منطقه‌ای خاص و یا توسط گروه سنی خاص. به همین سبب، به نظر می‌رسد که از میان انواع برچسب‌هایی که اسونسن (۲۰۰۹: ۳۱۶) به نقل از هاوسمان (F. J. Hausmann) (۱۹۸۹، ۶۵۱) نام می‌برد، عمدتاً برچسب‌های مکان (برای اسامی خاص مکانی)، رسمی/ غیررسمی بودن و مؤدبانه/ غیرمؤدبانه بودن می‌توانند در فرهنگ‌های گویشی کاربرد داشته باشند. علاوه بر این برچسب‌ها، در برخی از مدخل‌ها، به‌ویژه در مورد اصطلاحات، با معنای غیرحقیقی سرمدخل روبرو هستیم، به طوری که از معنای تک‌تک واژه‌ها نمی‌توان به معنای کل آن عبارت دست یافت. در این صورت، استفاده از برچسب «کنایی^۱» می‌تواند رساننده چنین معنایی باشد.

۳.۴.۴.۲. توضیح کاربردی

در فرهنگ‌های گویشی، برچسب به‌ندرت به کار رفته و به جای آن، از توضیح کاربردی استفاده شده است. در نمونه ۳۳ در زیر، غیر رسمی بودن واژه «لف بزوفن» و کنایی بودن معنای مدخل

۱. برخی از اصطلاح یا برچسب مجازی نیز استفاده می‌کنند.

«لف دل» به صورت‌های «بتداول [به تداول] عوام» و «کنایه از ...» با استفاده از توضیح نشان داده شده است.

نمونه ۳۳. از گویش دماوندی (تیموری فر ۱۳۶۲)

لَف بَزوون - روی زمین بطور
فراخ نستن - بتداول عوام (ولو
شدن) -
لَف دل - دل بزرگ، کنایه از
برخوری -

در نمونه ۳۴ نیز واژه «بَدَق» دارای دو معناست که در آن، کنایی بودن معنای دوم با توضیح مشخص شده است. همچنین بهتر بود که این معانی با شماره از یکدیگر تفکیک می‌شدند (برای آگاهی بیشتر، بنگرید به بخش ۴.۱.۲.۴. تفکیک معنایی در همین مقاله).

نمونه ۳۴. از گویش دماوندی (تیموری فر ۱۳۶۲)

بَدَق - دارای چشمان درشت و
برجسته و نیز کنایه از بجای که
دیر بخوابد یا از خوابیدن طفره
رود -

در نمونه زیر دو برجسب نفرین و دعا در مدخل دیده می‌شود.

نمونه ۳۵. از واژه‌نامه زبان شه‌میرزادی (صناعتی زیر چاپ)

عاقات به خَر ʔaqat be xær (دعایی)
عاقبت کسی به خیر باشد.
عاقات به شَر ʔaqat be šær (نفرین)
عاقبت کسی شر باشد.

۴.۵. سایر اطلاعات

۴.۵.۱. اطلاعات دانشنامه‌ای

در واژه‌نامه‌های گویشی اطلاعات دانشنامه‌ای دربرگیرنده اطلاعات فرهنگ‌وابسته جامعه زبانی مبدأ است که می‌توانند در برجسب‌های کنایی، نفرین و دعا از یک سو و شاهد یا مثال از سوی

دیگر بیشترین انعکاس را داشته باشند. در برخی موارد نیز این اطلاعات در بخش مطالب بیرونی مانند مقدمه فرهنگ می‌آیند. مثلاً در *واژه‌نامه گویش ابیانه* (صناعتی و همکاران ۱۳۹۴)، در مقدمه واژه‌نامه به موقعیت جغرافیایی ابیانه، وجه تسمیه آن، آثار تاریخی، محله‌ها و معماری خانه‌ها، صنایع دستی، پیشه اصلی مردم آنجا، محصولات، فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌ها، پوشاک و مراسم رایج در این روستا اشاره شده است.

۴.۵.۲. اطلاعات ریشه‌شناختی

از دیگر انواع اطلاعات تکمیلی می‌توان اطلاعات ریشه‌شناختی را نام برد. همان‌گونه که در بخش ۳.۵.۲ ذکر شد، به نظر اسونسن (۲۰۰۹)، در فرهنگ‌های دوزبانه نیازی به ارائه چنین اطلاعاتی نیست. در فرهنگ‌های گویشی مورد بررسی نیز این اطلاعات به ندرت و به صورتی غیردقیق ارائه شده‌اند. نکته قابل توجه در این مورد آن است که نویسندگان فرهنگ به هیچ وجه نباید با تکیه بر حدس و گمان شخصی خود اطلاعات ریشه‌شناختی را ارائه کند و تنها زمانی مجاز به ارائه این نوع اطلاعات است که منابع و مراجع مکتوب و مستند در اختیار داشته باشد. در نمونه زیر، علاوه بر اینکه اطلاعات ریشه‌شناختی در ادامه تعریف آمده است، نشانه‌ای از عدم اطمینان مؤلف در مورد ریشه واژه «منداب» دیده می‌شود:

نمونه ۳۶. از *واژه‌نامه بوربسه* (افشار ۱۳۷۷)

منداب آب ایستاده را گویند. شاید همان

مرداب است که اهل گیلان می‌گویند.

در نمونه زیر، اطلاعات ریشه‌شناختی در پانویس ارائه شده است:

نمونه ۳۷. از *فرهنگ واژگان و امثال روستای سطوه*، (طباطبایی ۱۳۹۳)

دَد و وادَد [doddovādod]: جست و خیز، بالا و پایین پریدن ← دُدُد

دده^۱ [dade]: ۱- برادر (به زبان کودکان) ۲- عنبیه چشم

۱- «این واژه با واژه سنسکریت "تت" خویشاوند است.» (افشار، ۱۳۸۵: ج ۱۸، ۹۵)

۵. نتیجه و بحث

با توجه به ارتباط تنگاتنگ میان فرهنگ‌نویسی و زبان‌شناسی، در این پژوهش، اطلاعات زبان‌شناختی و فرهنگ‌نگاشتی گنجانده شده در فرهنگ‌های گویشی مورد بررسی قرار گرفت.

برای این کار، داده‌های مربوط به خردساختار از ۲۴ فرهنگ‌گویی استخراج و براساس آرای اسونسن (۲۰۰۹) بررسی شد. هدف از این بررسی پاسخ به این پرسش‌ها بود که آیا در تدوین فرهنگ‌های گویی در ایران شیوه‌ای یکدست و منسجم به کار رفته است یا خیر. و دوم اینکه ارائه اطلاعات زبان‌شناختی و فرهنگ‌نویسی در این فرهنگ‌ها تا چه حد مدنظر قرار گرفته است.

نتایج حاصل از بررسی داده‌ها حاکی از آن است که فرهنگ‌های گویی با روشی منسجم و یکدست تدوین نمی‌شوند و در تهیه این‌گونه آثار الگویی مشخص وجود ندارد. همچنین بررسی‌ها نشان داد که اغلب این فرهنگ‌ها بدون رعایت اصول فرهنگ‌نویسی تدوین می‌شوند و اطلاعات زبان‌شناختی و فرهنگ‌نگاشتی لازم در آنها ارائه نمی‌گردد.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که اطلاعاتی که در واژه‌نامه‌ها یا فرهنگ‌های گویی لازم است ارائه شود به سه دسته تقسیم می‌شوند. این سه نوع دانش باید با هم در کار تدوین واژه‌نامه گویی به کار گرفته شوند تا واژه‌نامه‌ای اصولی و مستند تدوین گردد:

- ۱) اطلاعات عمومی یا گویی، یا اطلاعاتی که شخص، اعم از اهل تحقیق (نه لزوماً متخصص) یا گویشور و علاقمند، می‌تواند از منابع مکتوب یا غیرمکتوب و شفاهی به دست آورد؛
 - ۲) اطلاعات زبان‌شناختی، یا اطلاعاتی که به کمک مباحث زبان‌شناختی توضیح داده می‌شوند و شامل اطلاعات آوایی و واجی، صرفی یا ساختوازی، نحوی، معنایی و کاربردی است؛
 - ۳) اطلاعات فرهنگ‌نگاشتی، که به صورت‌بندی اطلاعات درون فرهنگ براساس نیاز کاربر، حجم فرهنگ و اهداف آن و نیز تعیین و تحدید این اطلاعات کمک می‌کند.
- با در نظر گرفتن این موضوع که رعایت اصول فرهنگ‌نویسی در اغلب فرهنگ‌های گویی در ایران چندان مورد توجه قرار نگرفته است، این بررسی می‌تواند راهنمایی برای گویش‌شناسان و سایر دغدغه‌مندان باشد که به ثبت و مستندسازی زبان مادری و گویش بومی خود می‌پردازند.

همان‌طور که پیشتر نیز ذکر شد، در این تحقیق، تعداد ۲۴ فرهنگ‌گویی از جنبه انواع اطلاعات ارائه‌شده مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به حجم بالای آثار گویی در ایران، علاقمندان می‌توانند این‌گونه آثار را از منظری دیگر، یعنی ساختار فرهنگ، نیز مورد تحلیل قرار دهند.

منابع

الف) منابع پیکره

اسفندیاری، ا. (۱۳۷۸)، *گزیده‌ای از ضرب‌المثل‌های بروجردی*، اصفهان: انتشارات غزل.

صناعتی و شریفی | ۱۰۱

- افشار، ای. (۱۳۷۷)، *واژه‌نامه بوربسه، گردآوری جدوه*، تهران: انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- افشار، ای. و م. محمدی (۱۳۸۲)، *واژه‌نامه یزدی*، تهران: نشر ثریا.
- برومند سعید، ج. (۱۳۷۰)، *واژه‌نامه گویش بردسیر*، کرمان: انتشارات مرکز کرمان‌شناسی.
- انصاری، م. (۱۳۸۵)، *فرهنگ ضرب المثل‌های مازندرانی، ساری: نشر شلفین*.
- تیموری فر، ع. (۱۳۶۲)، *گویش دماوندی*، تهران: موسسه تهران آی بی. ام.
- حدیدی، ا. ا. (۱۳۹۷)، *سنقر، گویش سنقری و ضرب المثل‌های سنقری*، جلد ۱، <https://songhor.blog.ir>
- رضوی بهابادی، ع. (۱۳۸۲)، *فرهنگ مردم بهاباد: واژه‌نامه گویش بهابادی و تاریخ بهاباد*، یزد: انتشارات بهاباد.
- شالچی، ا. (۱۳۷۰)، *فرهنگ بزرگ خراسان، تهران: نشر مرکز*.
- شاه‌حسینی، ف. و ع. نادری (۱۳۹۴)، *گویش میغانی*، سمنان: انتشارات حبله رود.
- شجاع رضوی، س. (۱۳۸۴)، *واژه‌نامه توصیفی معماری و حوزه‌های وابسته در گویش میبد، تهران: انتشارات پژوهشکده زبان و گویش با همکاری اداره کل امور فرهنگی*.
- شهنازی، ج. (۱۳۹۹)، «*خنج*» *فرهنگ گویشی سیستان، جلد سوم*، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- صناعتی، م. (زیر چاپ)، *واژه‌نامه زبان شه‌میرزادی، تهران: انتشارات پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری*.
- صناعتی، م. و همکاران (۱۳۹۴)، *واژه‌نامه گویش ابیان، تهران: انتشارات پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری*.
- طباطبایی، ح. (۱۳۹۳)، *فرهنگ واژگان و امثال روستای سَطوه*، www.satveh.blogfa.com
- علمداری، م. (۱۳۸۴)، *گویش دماوندی*، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- فتحی بروجنی، ش. (۱۳۹۲)، *گویش میمه‌ای*، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- کلباسی، ای. (۱۳۶۲) *گویش کردی مهاباد، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*.
- کیا، ص. (۱۳۳۵) *گویش آشتیان*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محتشم، ح. (۱۳۷۵) *فرهنگ‌نامه بومی سبزوار: واژه‌های گویش سبزوار همراه با شرح، معنی و شاهد مثال شعری*، سبزوار: انتشارات دانشگاه آزاد سبزوار.
- موسوی، ح. (۱۳۷۲) *واژه‌نامه و گویش گاوکشک*، شیراز: انتشارات نوید شیراز.
- میرعلمی، ب. (۱۳۸۳) *فرهنگ عامه گزستان (شهر بافق یزد)*، یزد: انتشارات ستایش.
- نجیبی فینی، ب. (۱۳۸۱)، *بررسی گویش فینی*، تهران: نشر آثار.
- همایون، ه. (۱۳۷۱)، *گویش افتری*، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

(ب) سایر منابع

- ابوالقاسمی، م. (۱۳۹۰)، *واژگان زبان فارسی دری*، تهران: انتشارات طهوری.
- دبیرمقدم، م. (۱۳۸۷)، «زبان، گونه، گویش و لهجه: کاربردهای بومی و جهانی»، گیلان: ادب پژوهی، شماره ۵، صص ۹۱-۱۲۸.
- سبزیعلیپور، ج. و ف. نیک‌گهر (۱۳۹۳)، «فرهنگ‌نگاری گویشی (مطالعه موردی: بررسی فرهنگ‌نگاری در گیلکی)»، *زبان پژوهی*، سال ششم، شماره ۱۱، صص ۶۵-۹۶.
- سلامی، ع. (۱۳۸۳)، *گنجینه گویش‌شناسی فارس*، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، نشر آثار.
- شریفی، س. (۱۴۰۳)، «اطلاعات آوایی در فرهنگ‌های عمومی یک‌زبانه». *نامه فرهنگستان (ویژه‌نامه فرهنگ‌نویسی)*، دوره ۲۳، شماره ۲، پیاپی ۹۰، صص ۳۷-۵۶.
<https://doi.org/10.22034/nf.2024.199213>
- شریفی، س. و ف. قطره (۱۳۹۸)، *درآمدی بر فرهنگ‌نویسی*، تهران: انتشارات کتاب بهار.
- شریفی، س. و م. عاصی (۱۳۹۲)، «فرهنگ‌های عمومی یک‌زبان فارسی از منظر برآورده کردن نیاز کاربران»، *زبان‌شناخت*، سال چهارم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، صص ۹۵-۱۱۴.
- طیب‌زاده قمصری، ا. (۱۳۶۸)، «شیوه‌های آوانگاری در لغت‌نامه‌های فارسی و ضرورت تغییر آنها»، *مجله زبان‌شناسی*، سال ششم، شماره اول، صص ۷۴-۸۷.
- فریدی، م. (۱۳۸۰)، *کتاب‌شناسی گویش‌های ایرانی*، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- فؤادی، ح. (۱۳۱۴)، «زبان و لهجه»، *نشریه مهر*، شماره ۱، صص ۱-۲۰.
- کیا، ص. (۱۳۹۰)، *واژه‌نامه شصت و هفت گویش ایرانی*، گردآوری همادخت همایون، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- مدرسی قوامی، گ. (۱۳۹۶)، *راهنمای آوانویسی و واج‌نویسی زبان فارسی*، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.

- Afshar, I., (1998). Dictionary of Burbasseh, compiled by Jazveh, Tehran: Publications of the Academy of Persian Language and Literature. [In Persian].
- Afshar, I., Mohammadi, M.R. (2003). Yazdi Dictionary. Tehran: Sorayya Press. [In Persian].
- Alamdaari, M. (2005), Damavandi Dialect. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press. [In Persian].
- Ansaari, M., (2006). Dictionary of Mazandarani Proverbs. Saari: Shelfin. [In Persian].
- Boroomand, S., (1991). Dictionary of the Bardsir Dialect. Kerman: Kermanology Center Publications. [In Persian].
- Esfandiyari, A., (1999). Selected Proverbs of Boroujerd. Isfahan: Ghazal Press. [In Persian].
- Fathi Boroujeni, Sh. (2013), Meymei Dialect. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press. [In Persian].

- Hadidi, A. A., (2018). Songhor, Songhori Dialect and Songhori's Proverbs. Vol. 1. <https://songhor.blog.ir>. [In Persian].
- Hartmann, R. R. K., James G. (1998). Dictionary of Lexicography. London: Routledge.
- Homayoun, H. (1992). Aftari Dialect. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press. [In Persian].
- Kalbasi, I. (1983). Kurdish Dialect of Mahabad. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press. [In Persian].
- Kia, S. (1956), Ashtiān Dialect. Tehran: Tehran University Press. [In Persian].
- Miralami, B. S. (2004). Dictionary of Gazestan Folklore (Bafq City, Yazd). Yazd: Setayesh Publications. [In Persian].
- Mohtasham, H. (1996), Sabzevari: Words of the Sabzevari Dialect with Explanations, Meanings, and Poetic Examples. Sabzevar: Islamic Azad University of Sabzevar Publications. [In Persian].
- Mousavi, H. (1993). GavKoshak Dialect and Dictionary. Shiraz: Navid Shiraz Publications. [In Persian].
- Najibi Fini, B. (2002). The Study of Fini Dialect. Tehran: Asar Press. [In Persian].
- Razavi Behabadi, A., (2003). Folk Culture of Behabad: Dictionary of Behabadi Dialect and Behabad History. Yazd: Behabad Publications. [In Persian].
- Sanaati, M. (In Press). The Dictionary of Shahmirzadi Language. Tehran: Richt Press. [In Persian].
- Sanaati, M. et al. (2015). The Dictionary of Abyaneh Dialect. Tehran: Richt Press. [In Persian].
- Shah Hosseini, F., Naderi, A. A., (2015). Meyghani Dialect. Semnan: Hableh Roud. [In Persian].
- Shahnazi, J. (2020). "Khonj", A Dialect Dictionary of Sistan. Vol. 3. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies Press. [In Persian].
- Shalchi, A., (1991). Great Khorasan Dictionary. Tehran: Markaz Publishing press. [In Persian].
- Shojaa Razavi, S., (2005). Descriptive Dictionary of Architecture and Related Fields in Meybod Dialect. Tehran: Research Institute of Language and Dialects Publications, in collaboration with the General Department of Cultural Affairs. [In Persian].
- Svensén, B. (2009). A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary- Making. Cambridge.
- Tabatabai, H. (2014), Dictionary of Words and Proverbs of the Satveh Village. www.satveh.blogfa.com
- Teymouri Far, A., (1983). Damavandi Dialect. Tehran: I. B. M. Institute. [In Persian].

Other sources:

- Aboulqasemi, M. (2011). Lexicon of the Persian Dari Language. Tehran: Tahouri Publications. [In Persian].
- Dabir-moghaddam, M. (2008). "Language, Variety, Dialect, and Accent: Their use in the writings of Iranian and non-Iranian Scholars". Gilan: Adab-Pazhuhi, No. 5, 91-128. [In Persian].

- Faridi, M. (2001). Bibliography of Iranian Dialects. Tehran: Academy of Persian Language and Literature. [In Persian].
- Fouadi, H. (1935). "Language and Dialect". Mehr Journal, (1). 1-20. [In Persian].
- Kia, S. (2011). Dictionary of Sixty-Seven Iranian Dialects. compiled by H. Homayoun, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian].
- Modarresi Ghavami, G. (2017). A guide to Persian Phonetic Transcription and Phonetics. Tehran: Allameh Tabatabai University Publications. [In Persian].
- Sabzalipour, J., Nik-Gohar, F. (2014). "Lexicography for Dialects: A Case Study of Lexicography in Gilaki". Language Research, 6(11). 65-96. [In Persian].
- Salami, A. (2004). A treasury of the dialectology of Fars. Tehran: Academy of Persian Language and Literature Publications. [In Persian].
- Sharifi, S. (2024). "Phonetic Information in Monolingual General Dictionaries". Magazine of the Academy (Special Edition on Lexicography), Volume 23, No. 2, Issue 90, 37-56. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/nf.2024.199213>
- Sharifi, S., Assi, M. (2013). "General Monolingual Persian Dictionaries from the Perspective of Meeting User Needs," Language Science, 4 (2). Fall/Winter 2013, 95-114. [In Persian].
- Sharifi, S., Ghatreh F. (2019). Introduction to Lexicography. Tehran: Bahar Book Publications. [In Persian].
- Tabibzadeh Qamsari, O. (1989). "Pronunciation Methods in Persian Dictionaries and the Necessity for Changes". Linguistics Journal, 6th Year, No. 1, 74-87. [In Persian].

